

वर्स : १६ .   आंक : ४

जुलय १९८९

४२
२५/७/८९

जुलय १९८९

वर्स १६ वें ❀ आंक ४

जाग

वर्सकी पटी : रु. ३२-००

किरकोळ आंक : रु. ३-००

हया आंकांत

- नदर संपादण्याची
  - वाचपी कळयतात
  - विचारां-धार (३) गोदुबाय केळेकार
  - आंकरी : महाबळेश्वर सैल
  - चर्चिल : डॉ दत्ताराम सुखठणकार
  - ए... साला : विद्य नन्द प्रभु
  - भारतांतलो हिंसाचार : सुमन्त केळेकार
  - इतिहासाचीं पानां : काकासायबांत्यो चिटी
  - साहित्य-नियाळ : शैलेश राऊत देसाय
  - कवीत : शंकर रामाणी
- रमेश वेळुस्कार, सुदेश लोटलीकार

संपादपी :

रवीन्द्र केळेकार

वावुरपी संपादपी :

सुमन्त केळेकार

उजवाडावपी :

सुमन्त केळेकार

जाग प्रकाशन,
प्रियोळ, म्हाडोळ, गोंय
१०३ ४०४

छापपी :

एस. जे. हुंद्रे

रवि मुद्रणालय,
कडोलकर गल्ली,
बेळगांव ५९० ००२

नदर संपादण्याची

—कोंकणीचें नवें राजकर्ण

पुंडलीक नायक आनी कोंकणी चळवळींतले आमगेले कांय सांगाती काँग्रेसीत गेले म्हूण कांय जाणांक वायट दिसलें. कित्याक काय ? कोंकणीभक्तांनी राजकर्णांत केन्ना पडचेंच न्हय, सत्या हातांत घेवचीच न्हय, वा सत्येर आयिल्ल्यांचेर हांचो अंकूश आसचोच न्हय; तांणी रस्त्यार येवन फकत आंदोलनांच चलोवचीं, पोलिसांची कडी मोडून सदां बंदखणूच भोगचीं, अशें बी हांणी थारावंक नाशिल्लें मू ? तशें जाल्यार म्हणचें पडटलें, असलें राजकर्ण हाचे पयलीं जायत्या कोंकणीभक्तांनी आपणालें आयुष्य झरोवन केल्लें. हे मुखार असलें राजकर्ण चलोवपाची गरज ना सत्या हातांत घेवपाचें वा

सत्येर आयिल्ल्यांचेर अंकूश दवरपाचेंच राजकर्ण आयज गरजेचें जावन पडलां— कोंकणीच्या हिताचे नदरेन तरी.

काँग्रेसीत वचून आमगेल्या ह्या कोंकणी चळवळींतल्या सांगात्यांनी फावटचेंच केलां. कोंकणीचें हितूच सादलां.

‘ काँग्रेसी सारको भ्रष्ट पक्ष दुसरो ना.’ मान्य. पुणून काँग्रेसी परस दुसरो बरो पंगड गोंयांत तरी ना. काँग्रेसीक विकल्प जाव येता असो अंकूच पक्ष गोंयांत आसा. तो म्हळ्यार, म. गो. (मगेंत भाजपा, रा. स्व. सं, शिवसेना, मराप्रम, मभाप, विश्वहिन्दू परिषद सगळ्यांचो आसपाव जाता.) हो पक्ष गोंयांत सतरा वर्सा सत्येर अुल्ला. ह्या पक्षाचो गोंयकारांक भरपूर अणभवूय आसा. भ्रष्टाचारांत काँग्रेसी परस हो अिल्लोय अुणो न्हय. विरोधी पक्ष म्हूण वावुरता आसतना लेगीत तो भ्रष्टाचार करता. हो पक्ष परतो सत्येर येत जाल्यार केदो घात जातलो, खबर आसा ? हो पक्ष गोंयच्या राजकी मळावेल्यान सासणाचो ना जावन वचूंक जाय. आनी ताचे वांगडा ज्या मराठीवादाचें विखू तो गोंयच्या लोकांक

सदां कालोवन दीत आयला तो मराठीवाढूय सासणाचो ना जावंक जाय.

मराठीवाद सासणाचो ना करप हेंच अवे. राजकर्ण कोंकणी-भक्तांनी हे खेपे करूंक जाय. तें काँग्रेसी भायर रावन जावचें नाशिल्लें. कोंकणी चळवळींतल्या आमगेल्या सांगात्यांनी काँग्रेसीत वचून राजकी नदरेन शाणेपणूच केलां अशें म्हणूंक जाय.

अेक खरें : काँग्रेसी बदला खासा 'प्रजेचो आवाज' च अेक पर्याय जावं येतालो. कोंकणी भक्तांनी हे नदरेन विचार केल्लो आनी आरंभा सावन ते तरेचीं पावलां अुखल्लेलीं जाल्यार तो अेक पर्याय सोंपेपणात जातलोय आशिल्लो. पुणून आरंभाकूच तांणी अेक मोटी चूक केली : फेदिनु रेबेलु, माथानां सालडान्या, मावीन गोदिन्य, चर्चिल आलेमांव, विली ड. सौझा असले वेगळ्या-वेगळ्या पक्षांतले रेडे पाडे तांणी प्रजेच्या आवाजाच्या गोठ्यांत हाडून सोडले आनी स्वतंत्र तरेन तिसरो पर्याय म्हूण मुखार येवपाचो 'चान्स' साप्प होगडायलो. असल्यो चुको कोंकणी भक्तांनी हाचे पयलींय केल्ल्यो. तांणीय 'ऑल पार्टी' आघाडी सुरू केल्ल्यो आनी चळवळी चलयल्ल्यो. तांगेल्यो ह्यो चळवळी जैतवंतूय जाल्ल्यो. पुणून गोंयच्या राजकर्णांत तिसरो पर्याय अुबो करपाच्या वावरांत ते साप अपेशी थरिल्ले. तीच चूक 'प्रजेच्या आवाजां' त अेकठांय जाल्ल्या कोंकणी-भक्तांनी केल्ली. अेक फावट चुकिचें पावल पडटकूच मागीर नीट वाटेन चलूंक येना. तिसरो पर्याय म्हूण मुखार येवपाचो जो चान्स प्रजेच्या आवाजाक आशिल्लो तो हांणी ह्या रेड्या पाड्यांक प्रजेच्या आवाजांत भितर घेतले त्याच खिणाक होगडायल्लो.

बरें हे रेडे पाडे तरी भितर कित्याक आयिल्ले ? 'प्रजेचो आवाज' तिसरो पर्याय म्हूण मुखार येत ह्याच भयान मू ? ना म्हणात. बिर्मंत फुटली. तांगेलो आयज मेरेनचो धंदोच हो : रोबचें दुसऱ्यांनी, लुंवचें हांणीं !

कोंकणी भक्तांनी काँग्रेसीत वचून चूक कसलीच करूंक ना. परतें, शाणेपणूच केलां. अितलेंच न्हय, तर विलीची काँग्रेस भितर सरचे पयलीं खरेले आनी निजाचे कोंकणी-भक्त भितर सरिल्ल्यान कोंकणी-शक्ती म्हळ्यार विली आनी तांगेले पानवेलकारां सारकेले सांगाती न्हय, दुसऱ्योच आसात, हेंवूय लोकांक तांणी बेस बरें दाखोवन दिलां. ना जाल्यार, काँग्रेसीत कोंकणी शक्तिचे प्रतिनिधी म्हूण विली पानवेलकार आनी तांगेले सांगातीच हड्डें मुखार काडून मिरोवंक लागतले आशिल्ले. आतां तशें जावंक पावचें ना. कोंकणीच्यो दुसऱ्योय शक्ती काँग्रेसीत स्वतंत्र प्रजेन वावुरतात म्हणपाचें दिसून येतलें. भलत्या सलत्यांक कोंकणीच्या नांवान आपणालो 'अुल्लू सादपाक' आतां मेळपाचें ना.

आमकां जाय आशिल्लें राजकर्ण हे कोंकणी भक्त काँग्रेसीत भितर रावन करूंक पावतले काय कितें, आयज सांगूंक येवपाचें ना. आमकां जाय तें अेकूच राजकर्ण : काँग्रेसीत भितर घुशिल्ल्या मराठीवाद्यांक आनी कायलोळीवाद्यांक हुशो घालून काँग्रेसीतल्यान भायर धांवडावन घालपाचें आनी काँग्रेसीत आशिल्ल्या निजाच्या कोंकणी-भक्तांचे हात घट करपाचें. हें राजकर्ण तांकां जमतलें

काय कितें, खबर ना. पुणून अितलें निश्चितपणान सांगूंक येता की 'हे लोक -

१. सत्या 'भोगपा' खातीर भितर वचूंक नात.

२. आयज मेरेन जे सत्या भोगीत आयले- फकत सत्याच भोगीत रावले- तांकां परते सत्येर हाडपा खातीर वचूंक नात. नव्या लोकांक वेंचून काडपाखातीर गेल्यात. काँग्रेस म्हळ्यार तेच तेच लोक न्हय. काँग्रेसीत जायते दुसरे लोक आसात. आयज सत्या भोगतात तांचेय परस बरे तांचेय परस निर्मळ. तांकां सत्येर हाडपा-खातीर गेल्यात.

३. नवे लोक निजाचे कोंकणी-भक्तूच आसतले. ते सत्येचो वापर कोंकणीच्या बऱ्या भल्या खातिरूच करतले हाची जतनाय घेवपाखातीर आनी तांचेर अंकूश दवरपा खातीर गेल्यात.

४. गोंयान मराठीवादी मुखेलमंत्री दोन पळेले. सोळा सतरा वर्सां ते जुठयेर अुल्ले. कायलोळीवादी अेक पळेले. तो णव वर्सां अुल्लो. आतां आमकां निजाचो कोंकणी भक्तूच मुखेलमंत्री म्हूण आयिल्लो जाय. असलो अेक बरो नवो मुखेलमंत्री सोदून ताका सत्येर बसोवपाक आमगेले हे अिश्ट सांगाती काँग्रेसीत गेल्यात.

कोंकणी खातीर आतां रस्त्यार येवपाचो प्रसंग कोंकणी भक्तांचेर निखालस येवंक जायना आनी आयज अुठ्ठा सुट्टा तो ऑफिसर लेगीत आमकां 'तुमी अशें करूंक जाय, तशें करूंक जाय' म्हूण 'अुपदेश' करपाक लागता, तसो अुपदेश करपाचें काळीजूच कोणाक हेमुखार जावंक जायना, म्हूण सरकारांत जाय आशिल्लो बदल करपाक गेल्यात. आनी सगळ्यांत म्हत्वाचें-

५. गोंयांत गोंयकारांक अल्पसंख्य करून अुडोवपी, गोंयची माती, हवा, अुदक विखाळ करून अुडोवपी, गोंयचें प्रशासन, गोंयचे अुद्देगधंदे गोंयां 'भायल्या' लोकांच्या हातांत काडून दिवपी तथाकथीत 'विकास-कार्या'क अेक नवें वळण दिवपा खातीर-गोंय गोंयकारांच्या हातांत दवरून विकास सादतलें अशी तजवीज करपा खातीर गेल्यात.

हांचें काँग्रेसीत भितर सरप आनी विली पानवेलकारां सार-केल्यांचें भितर सरप अेक न्हय. दों भितर भूंय मळबा अितलें अंतर आसा. काँग्रेसी भायर आशिल्ल्या सगळ्या कोंकणी-भक्तांनी आतां वेळ होगडायनासतना काँग्रेसीत भितर सरचें आनी आमगेल्या ह्या सांगात्याचे हात घट करचे.

गोंयचे किरिस्तांव आनी कोंकणी

'दर म्हयन्याची रोटी' नांवांचें अेक नेमाळें कोंकणींत फाटल्या व्यास्तर वर्सां पसून चलता. (रोमी लिपींत) ताच्या अंदू वर्सांच्या जानेराच्या आंकांत 'मुम्बयकार' आनी कोंकणी' ह्या माथाळ्या खाला अेक लेख अुजवाडा आयला. बरयला अँड्रॉकेट अेफ् साल्वादोर मोराशिश हांणी.

तो जश्याचो तसो हांगा दितां-

‘खंयच्याय दिसाचे नागरिक दुसऱ्या गांवांत वचत जाल्यार ते आपली भास व्हरतात आनी सांबाळटात. पूण गोंयकार ती होगडायतात. जेदना आमचे पूर्वज मुम्बय गेले तेदना तांणी आपल्या बरोबर चार वस्तू व्हेल्यो : भास, धर्म, खेळ आनी संगीत कोंकणी भास पाद्रिच्या आधारेन तांणी चड फिकिरीन सांबाळ्ळी. मुम्बयचे आदले व्हडले गोंयकार घरांत अंग्लेज अलुयतालेत जायत. पूण सामान्य गोंयकारालागीं कोंकणीच अलुयतालेत. आतां अंग्लेज शिकूंक नासले गोंयकारपसून ती भास तासतात. आदीं मुम्बयच्या सगळ्यां अंग्रजांनी कोंकणी चलयली. पूण आतां कोंकणीची सुवात अंग्लेजीन घेतल्या. आदल्या पाद्रिनी मुम्बय शारांत कोंकणी शिंपडायली आनी आतांच्या पाद्रिनी ती काबार केली.

भारत स्वतंत्र जातच, मुम्बयच्या सरकारान सगळ्यां विद्या-ध्यांनी आपले माय-भाशेंत शिक्षण घेवचें म्हूण थारायलें. आतां अंग्लेज भाशेंत शिक्षण घेतात ती दुसरी गजाल. पूण चड शिकपी मूळ शिकप आपले आवय-भाशेंत घेवंक लागले. आपली माय-भास कोंकणी म्हूण सांगूंक गोंयकारांक लज दिसली आनी तेच खातीर आज तांची भुरगीं मराठी तिसरी भास म्हूण शिकतात. कोंकणी पंडित आनी विद्वान सर्गेस्त पा. अँच. ओ. मास्कारॅन्व्यश् आनी कोंकणी बरोवपी सर्गेस्त मो. आयरिश फेर्नांडिस् हांणी गोंयकारांक कोंकणी शिकोवंक जायते प्रयत्न केले. पूण सगळें अुमथ्या कळशार अुदक. मुंबय अँक फावट कोंकणी भाशा मंडळ संस्थेची जमात आसली. तेदना थोड्या अुलोवप्यांनी अंग्रजेच्यां अिश्कोलांनी कोंकणी शिकयनात म्हूण पाद्रिचेर आरोप घातलो. मो. आयरिश फेर्नांडिस् अुठलो आनी सांगलें की जर आपल्याक फकत पंचवीस विद्यार्थी दिशीत जाल्यार आपूण दाबूलच्या अिश्कोलांत कोंकणी शिकयतां म्हूण. कोणूच फुडें सरलो ना.

मुम्बय कोंकणी काबार जावंक कारण तरणाटे पाद्री, जांकां फकत अंग्लेजूच जाय. माद्रीक तर कोंकणी नाकाच. आदीं मुम्बय अंग्रजांनी चड मिसां कोंकणीतल्यान जातालीं. आनी अंग्लेज मिसाक तितलो लोक वचनासलो. बरे आनी शिक्षित पसून गोंयकार कोंकणी मिसाक येताले. भारत मेकळें जातच आमकां दिसलेलें की कोंकणी फुलतली म्हूण. पूण आमच्या दुर्दैवान अंग्लेज भितर सरली. अंग्लेजीन मिस करप म्हूणचे अँक फँड (वो माँद) जालां. अंग्लेजीन मिस जाता तेदना अंग्लेज समजना तसलो चड लोक आसता. तांकां दाखोवंक जाय की आपूण अंग्लेज जाणा आनी आपल्या घरांनी अंग्लेज अलुयतात. मागीर ती तांबडी जावं वा धवी जावं. सगळ्या गोंयकारांक कोंकणी समजता. पूण भोव थोड्यांक शुद्ध अंग्लेज कळटा. हें हांवें पळेलां मुम्बय कोरेडमाच्या दिसांनी. आतां कोंकणी प्रेगादोरांची तूट आसा आनी ते खातीर सेमांव सांगूंक मिसियोनार पाद्री हाडटात. अँक फावट दाबूलांत मिसांव चलयलें आनी कोंकणी भाशेंत मिसियोनार पाद्री प्रवचन करताले. अंग्रज भरून ओतूक लागताली. त्याच पाद्रीन अंग्लेज जाणात तांचे खातीर अंग्लेज सेमांव केले. पूण अर्दान पसून लोक जावंक ना.

सगळोच गुन्यांव लोकांचो न्हय.

शिकनाशिल्ले गोंयकार अंग्लेज अुलोवंक आनीक अँक कारण आसा. कोणूय गोंयकार पाद्री वो माद्री सरशी वचत आनी कोंकणी अलुयत जाल्यार ताका attention दिनात. कोंकणी अलुयले म्हणटकच आमचे पाद्री आनी माद्री तो दुसऱ्या दर्ज्याचो वो पांवड्याचो गोंयकार म्हूण समजतात. हें म्हाकाय जायते फावट म्हज्या जिवितांत मुम्बय घडलां. अँक अशिक्षित आवय जर आपल्या भुरग्याक घेवन प्रवेश मागूंक कोवेंतांत वचत आनी कोंकणी अलुयत, जाल्यार माद्री गोंयकार आसुनूय हिन्दी भाशेंत मुलाखत घेता. आपूण गोंयकार आनी कोंकणी जाणा म्हूण सांगूंक मध्नीक लज दिसता. अशें दुसऱ्या गांवांच्यो माद्री मात करिनात. मुम्बय अँक फावट म्हजे सरशी दोगी माद्री आयल्यो आपल्या कामाक आनी अंग्लेज अुलोवंक सुरवात केली. पूण आपले भितर मात कोंकणी अलुयताल्यो. तांचे भाशेवेल्यान त्यो मंगळूरच्यो म्हूण म्हाका समजलें आनी हांवेंय कोंकणी सुरू केली. हांवें तांचे लागीं विचारतच की हांव गोंयकार आसून त्यो म्हजे लागीं अंग्लेज कित्याक अलुयताल्यो काय म्हूण, तेदना तांणी अशें सांगलें, ‘ गोंयकार चड करून अंग्लेज अलुयतात न्हय ? ’ तांकां रझांव आसलें. ‘ अुदेन्तिचें नकेत्र ’ सातोळें काबार जालें. वाचपी नात म्हूण न्हय. पूण तें घरांत दवरूंक गोंयकारांक लज दिसूंक लागली म्हूण. आतां व्हडवीक भरूंक अंग्लेज Examiner घेतात. जरूय चड लोकांक तें वाचूंक येता, पूण ताचेर आसा तें जिवोवंक जायना.

मुम्बयंत गोंयकारांच्यो दोन म्हत्वाच्यो संस्था आसात. पयली ‘ द गोअन अिन्स्टिट्यूट ’ आनी दुसरी ‘ द गोवा हिन्दू असोसियेशन. ’ पयले संस्थेचे चड करून क्रिस्तांव वांगडी आसात. आनी थंय चड करून अंग्लेज भास अलुयतात. शिकनासलेले गोंयकार थंय मेळतात. आतां थोडे अँड. सौझा रॉय, बाब लुसियान द गामा, जाँय कोअुतीन्यु आदी हांचे सारके अुरल्यात. तांचे अपुरांत कोंकणी कोण अुलोवचो ना. पूण गोवा हिन्दू असोसियेशन, जाचे वांगडी चड हिन्दू आसात, ते कोंकणीच अलुयतात. ते संस्थेत न्हान व्हड कोण तें समजना. कित्याक, ते अँकूच भास अलुयतात आनी ती कोंकणी. गोअन अिन्स्टिट्यूट संस्थेंत कोंकणी अलुयनात खरे. पूण कोंकणीतल्यान कार्यक्रम जायत जाल्यार खुशाल जातात. फाटीं द गोअन अिन्स्टिट्यूट संस्थेन शेंकड्याचो अुत्सव मनयलो तेदना थंय मोटो सांगातीं कांताद मिस जावन दबाजो जालो. हें मिस बिस्प सायब फेदिनान्द फोंसेक हाणे कोंकणीतल्यान म्हळें.

वडोल कोंकणीतल्यान मिस म्हणटात. पूण पाद्री फाटीं सरतात.

मुम्बय आनीक अँक गोंयकारांची व्हडली संस्था आसा- नोस्सा सिन्थोरा द पियेदाद, दाबूल. ही संस्था गरिबांखातीर जायतो वावर करता. सुमार चाळीस दादले आनी बायलो आसात. तांकां आसरो आनी जेवण दितात. आदीं सर्गेस्त डॉ. सायमन फेर्नांडिस् हाणे हे संस्थेचो वावर केला. आनी आतां बाब नोलाश्क द गामा करता. वर्साक अँक पावट सायबिणीची परब करतात. आनी त्या समयार कोण तरी नामनेचो मनीस हाडटात, मुखेल सोयरो कसो.

हे संस्थेचो धार्मिक संचालक (स्पिरिट्युअल डायरेक्टर.) दाबूलचे अिगर्जेचो विगार. कोंकणी जाणा आसूनय सगळे अिग्लेजीन भाशणां करतात. अेक फावट मुम्बयचो अिन्कम टॅक्स कमिशनर मुखेल सोयरो म्हूण आयलो. सगळ्यांची भाशणां जातच कमिशनरबाब सी. अेम्. डिसौझा अुठले आनी अशें म्हळें -

हांव मंगळूरकार आनी म्हाका कोंकणी येता. ते खातीर थोडीं अुतरां कोंकणीतल्यान सांगतां. तुमी ह्या गरिबांखातीर वावर केला तो बरोवन तसो अुलोवन दाखयला. जांचे खातीर तुमी हो वावर केला तांकां हें पयलीं कळूंक जाय. तुमी अुलयतात आनी तीं तुमच्या तोंडाक पळेतात. बाब डिसौझान अेक अुदाहरण दिलें, जें अशें आसलें. ' कलकत्याक मदर तेरेझा अेक फावट आपल्या भुरग्यां सांगता आसतना थंय अेक विदेशी शिष्ट मंडळ आयलें. शिष्ट-मंडळाचे वांगडी मदर तेरेझा लागीं विदेशी भाशेंत अुलयले. जाल्यार, मदर तेरेझान बंगालींतल्यान जबाब दिले. '

लेख हांगा सोंपता.

तरी बरें, हो लेख अेका किरिस्तांवानूच बरयला म्हूण. आमचे भितल्ल्या कोणेय बरयल्लो जाल्यार तूं ' हिन्दू ' ' नागरीवालो, ' ' शणै गोंयबाब-वादी ' (कोंकणीचो हो कोण व्हड दुस्मान जाल्ले बरो) असल्यो गाळी ताका खावंच्यो पडटल्यो आशिल्ल्यो.

शेटी हातानूच कान तोपिल्ले बरी जालें.

पुणून तें आसूं. अेकामेकांक पियादां मारून मुळावो प्रस्न सुटावो जायना.

मुळावो प्रस्न कितें ? किरिस्तांवांनी कोंकणी सोडली आनी अिगर्जी घेतली हो. कित्याक कोंकणी सोडली ? तांकां तिची लज दिसता म्हूण. कित्याक लज दिसता ? ती ' क्रियादांची भास ' म्हूण.

हें न्यूनगंडांतल्यान inferiority complex तल्यान आयलां. हो न्यूनगंड- inferiority complex- कसो ना करचो ? हो वावर कोंकणीच्या मळार वावुरतल्या हिन्दू आनी किरिस्तांव दोगांयचो. चडसो किरिस्तांवांचो.

शाळेंत भुरग्यांक घालता आसतना आपणाल्या भुरग्यांची आवय-भास अिग्लिश म्हूण सांगपाक किरिस्तांव मातू लेगीत अनमननात. ह्या मळार ते आपणाल्या भुरग्यांची आवय-भास मराठी म्हूण सांगतल्या हिन्दू सारके. दोगूय परंपरावादी.

परंपरावाद जेवें कितेंच निर्माण करिना.

पडल्यात त्याच चिखलांत तो मनशांक घुसपावन दवरता.

मराठी परंपरेच्या चिखलांत पडिल्ल्या हिन्दूंक भायर काडपाचें काम ' नागरीवाल्यां 'नी थोडें भोव केलां. तांणी मराठींतल्यानूच ' राष्ट्रमत ' सुरू करून मराठी परंपरे आड बंड सुरू केलें. तांकां पुराय जैत मेळूंक ना. हें खरें. पुणून जैताचे दिकेन अेक अेक पावल घालीत ते मुखार वचत रावल्यात. हेंवूय तितलेंच खरें.

हेच तरेचें अेक बंड किरिस्तांव समाजांतूय सुरू जावंक जाय. तांकां आपणाले परंपरे आड वचूंक कोणेयतरी शिकोवंक जाय. नवी परंपरा निर्माण करपाची अुर्बा तांच्यांत कोणेयतरी जागी करूंक

जाय.

कोण करतलो ?

रोमी कोंकणी हें केन्नाच करूंक पावची ना. रोमी कोंकणी ' परंपरा तिगोवन दवरपी ' धाल. परंपरा मोडपी तरसाद न्हय. किरिस्तांवांच्या हातांत परंपरा मोडपी अेक तरसाद दिवंक जाय. नागरी कोंकणीच ही तरसाद जावं येता.

स. फादर अेच. ओ. मास्कारेन्यश् म्हणटाले- हांव ' कोंकणो ' म्हणपाचो अमिमान पयलीं किरिस्तांवांत जागो जावंक जाय. तो ' कोंकणो ' जालो ना जाल्यार तो ' गांवठी सायब ' जातलो.

' गांवठी सायबा 'क आपणाले निजाचें ' कल्चर ' नासता. तो दुसऱ्याचें ' कल्चर ' अुणें घेता आनी तांचें अनुकरण करता.

पोंद नाशिल्ले आयदन हें. कितलेंय भर, भरना.

फादर मास्कारेन्यश् मुखार म्हणटाले-

आमी किरिस्तांव. ज्यू न्हय. जेजू ज्यू आशिल्लो. तागेली परंपरा ज्यू आशिल्ली. तो भारतांत जल्मा आयिल्लो जाल्यार तागेली परंपरा भारतीय आसतली आशिल्ली. जशी बुद्धाची परंपरा आशिल्ली. आमी जेजू घेतला. जेजूची शिकवण घेतल्या. जेजून सांगलो तो क्रिस्तांव धर्म. हो धर्म आमचो नवो तेस्तामेस्त.

आमच्या किरिस्तांव भावांक फादरा अितले मुखार वचपाची गरज ना. तांणी अितलेंच केल्यार पुरो : वाल्मीकी पसून रवीन्द्र-नाथा मेरेनची जी अेक सांस्कृतिक परंपरा ह्या देशांत चलत आयल्या तें आपणालें दायज अशें मानून ती समजून घेवपाचो यत्न करचो. ते खातीर नागरी कोंकणी कडेन सगळ्यांक ओडून हाडचे. कोंकणी भायर दुसरी अेक भारतीय भास सारकी खोलायेंत देंवन शिकची. मराठी शिकल्यार कांय बुडपाचें ना. पुणून मराठी नाका आसत जाल्यार हिन्दी शिकची. परीक्षेंत पास जावपा पुरतीच न्हय, हे भाशेंत बरोवन आपूण पुराय देशाचेर आपणालो प्रभाव घालतलों ह्या हावेसान शिकची.

किरिस्तांव राष्ट्रीय प्रवाहांत पुराय आयले बगर तांगेलो inferiority complex वचपाचो ना.

तो गेले अुपरांत तांणी अिग्लिश फ्रेंच, पुर्तुगेज खंयचेय भाशेचे पंडित जावंचे. कोण कांय म्हणचो ना.

केदो व्हडलो वावर आमचे मुखार आसा !

कोंकणी संस्कृतायेच्या मळार हिन्दू आनी किरिस्तांव अेक जावंक पावले जाल्यार, सांगूं नज, ते देशाक अेक नवी देख लेगीत दिवंक पावतले.

वचत न्हय मारून कोणूय ह्या हावेसान ?

काय ' तुमी नागरीवाले, ' ' आमी रोमीवाले, ' तुमगेलो शणै गोंयबाब, आमगेलो दाल्गाद ह्याच चिखलांत आमी आमकां घुसपावन घेतले ?

काँग्रेसीक अेक सुचोवणी

काँग्रेसीक अेक सुचोवणी करूंक सोदतां -

कोणाकूय तिकेट दिवचे पयलीं ताची स्थावर जंगम अिस्टेट

कितली आसा हाचो हिशोब ताचे कडल्यान पक्षान घेवंक जाय असो अक नेम महात्मा गांधीन-काँग्रेसीन मंत्रीमंडळां घडयल्यांत ते मुस्तीन- घालून दिल्लो.

रासवळ जिवीत निवळ अुरचें, सत्येचो दुरुपयोग कोणूच करूंक पावचो न्हय, म्हूण हो नेम गरजेचो, अशें तांचें म्हणणें आशिल्लें.

काँग्रेसीन हो नेम हे खेपे तिकेटी दिवचे पयलीं सगळ्यांक सवितचो करचो. अक तरी करचेंच : आयज जे कोण आमदार, खासदार, मंत्री आसात तांच्यांतल्या कोणाकूय परती तिकेट दिवंची थारायली (हरशी, दोन टर्म्स जांकां मेळ्ळ्यात तांकां तिसरो टर्म मेळूंकूच जायना.) जाल्यार अमेदवार म्हूण ते पयलेच खेपे अुबे राविल्ले त्यावेळार तांची 'सांपत्तिक स्थिती' कितें आशिल्ली आनी आयज (सत्या सोडून वता आसतना वा पर्थून सत्येर येवंक अुमेदवार म्हूण अुबे रावंक सोदता आसतना) तांची सांपत्तिक स्थिती खंय पावल्या हाचो हिशोब पक्षान तांचे कडल्यान घेवन (बा.सी.बी. आय कडल्यान चौकशी करून घेवन) लोकांमुखार दवरचो.

हो नेम, खरें म्हळचार, सत्येर आशिल्ल्या पक्षाच्या अुमेदवारांकूच न्हय, तर विरोधी पक्षांच्या आमदारांक आनी अपक्षांकूय लागू जावंक जाय.

कांय दिसां फाटीं सत्येर आशिल्ल्या अेका फुडाऱ्यान हे खेपे आमी अशें करतले अशें म्हणिल्लें आनी विरोधी म. गो. पक्षाचे प्रवक्ते अेम. अेस. प्रभुनूय अशें जावंक जाय अशें म्हणिल्लें. आमी नवें कांय सांगिनात. तुमीच जें सांगिल्लें तें सट्ट करून तुमी विसरशात ह्या भंगान ताची चत्राय दिवपाचेंच काम करतां.

शिंताफुडें मीठ खावं नाकात

कोंकणी अकादेमीन कांय त्रैरोवप्यांक पयलें पुस्तक छापपाखातीर शंबर प्रतिशत अनुदान दिवपाचो अक कार्यक्रम सुरू केलो.

(महाराष्ट्रांत असलो साहित्य संस्कृती मंडळानूय केल्लो.)

तांतलीं कांय पुस्तकां घेवन पयर अेकलो आयलो आनी तापूतापून विचारपाक लागलो, 'हें कितें आडायलां तुमी ? असलीं पुस्तकां छापपाक अनुदानां दिवप ? पयशांचो विद्वाट न्हय हो ? पयशांचो हाच्याकूय बरो अुपयोग तुमकां करूंक येनाशिल्लो ?'

अक पुस्तक हातांत घेतलें आनी म्हणपाक लागलो, 'हें कसलें पुस्तक ? मुळांत हें नाटक संस्कृत भाशेंतलें. ताचें कोणे अंग्रजी वा फ्रेंच केलें जातलें. ह्या अंग्रजी वा फ्रेंच अणकारावेल्यान कोणे अकल्यान तें पोर्तुगीजींत हाडलें. ताचें कोणे मराठी केलें. (कित्या खातीर, कोणाक खबर ! वरिश्टांची खुशामत करपा खातीर जावंक जाय.) ह्या मराठी पुस्तकाचें हें कोंकणी !

आतां हाचें परतें संस्कृत केलें म्हणटकूच जालें.

असल्या पुस्तका खातीर अकादेमीन पयशे होगडावप ?

अुपरांत आनीक अक पुस्तक हातांत घेतलें : 'हें खंय समीक्षेचें

पुस्तक ! ही समीक्षा ? समीक्षा कित्या बरोबर खातात हें तरी खबर आसा ह्या लेखकाक ? मराठींत जाका 'अर्ध्या हळकुंडाने पिवळ्या झालेला' म्हणटात तसलो लेखक हो. हाणे कितेंच सारकें वाचूंक ना. वाचलां तांतलें कितेंच हाका पचूंक ना. समीक्षे सारकेल्या अेका म्हत्वाच्या विशयाचीं हे तरेन संवसारांतले खंयचेच भाशेन फकांडां मारूंक नात जातलीं. हें स्वयं फकत कोंकणीकूच वता. (पुस्तकांतलें शरतबाबूचें अक वाक्य वाचून दाखोवन) आपूण बरयतां तें रवीन्द्रनाथांखातीर आनी रवीन्द्रनाथ बरयतात तुमचे खातीर अशें शरतबाबून खंय म्हळ्ळें ! तोंड मोडटले आशिल्ले बंगाली लोक शरतबाबूचें, असलें कितेंय ताणे म्हळ्ळें जाल्यार... तुमी हें कशें येवंक दिलें ? छापूक दिवचे पयलीं कोणेच हें पुस्तक वाचूंक नाशिल्लें ? आतां खंय हें पुस्तक अेम. अे. क लागपाचें आसा, गोवा युनिव्हर्सिटींत. कोंकणीच्यो अितल्यो भयो भयो हाचे पयलीं कोणेच करूंक नात जातल्यो... युनिव्हर्सिटी जाली, अकादेमी जाली आनी तिगेल्यो भयो सुरू जाल्यो.

हें पुस्तक मेजार आपटिलें आनी कवितेचें अक पुस्तक घेतलें : 'ही कविता ? वाक्यां अुबीं बरयलीं म्हूण कविता जाता ? ताळ तंत्र ना हे कवितेक. हेच न्हय, कोंकणींत अुजवाडा आयिल्ले खूब-शे कवितेक अर्थ ना. कविसंमेलनांनी कविता म्हणून दाखयल्यो म्हणटकूच तुमी ताळयो मारतात. ताळयो मेळिल्ल्यो पळोवन कवी शेफारून वतात. आतां आमकां साहित्य अकादेमीची तसरीप न्हय जाल्यार निदान नोबेल तसरीप तरी मेळूंकूच जाय अशें मानपाक लागतात... खूब जाली तुस्त कवितेची. तुस्त आयहून आयकून कांय जाण तर अितले शेफारून गेल्यात की तुस्त आयकूंक मेळ्ळी ना जाल्यार दुमऱ्यांक गाळी घालपाक लागतात. मातल्यात सामके कांय जाण. जाणट्यांची जंय ही गत थंय भुरग्यांची कितें जातली ? ते सोंपतले. काबार जातले. कितें करपाचें येवजिलां तुमी ह्या भुरग्यांचें ? ...'

हेंय पुस्तक मेजार आपटून मारलें आनी दुसरें अक हातांत घेतलें. ताचे पयलींच ताणे हाडिल्ल्या पुस्तकांतलें अक पुस्तक आमी हातांत घेतलें आनी ताका विचारलें, 'हें कशें लागलें ?'

'शी: सब-स्टेण्डर्ड ...'

आमी दुसरें पुस्तक काडलें आनी विचारलें, 'हें ?'

'हेंवूय तसलेंच ...'

'बरें कोंकणींत स्टॅण्डर्ड साहित्य कोणे बरयलां ?'

'कोणेच ना. कोणाक सारकें बरोवंक येना ...'

आमी दोन चार नांवां घेतलीं. 'छट्... साहित्य अकादेमी अेवार्ड मेळ्ळें म्हूण कितें व्हडले जाले ? साहित्य अकादेमी अेवार्ड कोणाकूय मेळटा ! ...'

आमी म्हळें, 'स्पष्ट अुलयल्यार रागार जावचे नात मू तुमी ? तुमी जी टीका करतात ती खूबशी खरी आसता. लक्षांत घेवपा सारकी आसता. पुणून तुमी कोणाकूच लेखिनात. कोणाचेंच बरप तुमकां मानना. कोणाचीच तोखणाय तुमी करिनात. सगळ्यांकूच तुमी सब-स्टॅण्डर्ड करून हिणयत आयल्यात. परिणाम: तुमचे खरे टीकेक लेगीत कोण लेखिना. तुमच्याय साहित्याक कोण लेखिना.

काडली जीब लायली ताळ्याक ह्या नेमान मनीस अलोवपाक लागलो म्हणटकूच ताच्या म्हणण्याक म्हत्वूच थरना. हो मनीस व कस्को अशें म्हणून लोक ताचेपसून पयस रावप क लागतात. तुमचें अशें जालां.

कोंकणी अकादेमीन अनुदानाच्या रुपान कांय जाणांक प्रोत्सान दिवपाचें थारायलें. हाचें कारण म्हळ्यार पुस्तकां छापून हाडप सोंपें न्हय. शंबर पानांचें अंक पुस्तक छापपाक कितलो खर्च येता, खबर आसा ? अणेपुरे धा हजार रुपया. अितलो खर्च खंयचोच बरोवपी करूंक पावना. दुसरो कोण करतलो ? कित्याक करतलो ? कसलो लाव जाता म्हूण करतलो ?

बरयल्लें छापून आयलें ना जाल्यार बरोवपाक अुमेद येना. (तुमकां सुदां येवची ना.) अुमेद जिरली जाल्यार प्रतिभा फुलची ना. प्रतिभेक प्रोत्साहनाचें अुदक सारें थोडें मेळूंक जाय. जांकां अकादेमीन अनुदानां दिलीं तांतले कांय जाण खातरीन फुडें सरतले.

जी भास सदांच चिडुली ते भाशेक मातशें अुदक सारें कोणेय घालें जाल्यार तुमकां वायट कित्याक दिसचें ? मरपाचे आसात ते साहित्यिक आपशींच मरतले. खूबजाण मेले. पुणून धांतले दोग जरूय मुखार सल्ले जाल्यार मेल्ल्या आठां खातीर केल्लो खर्चूय भरून येतलो. हे आशेन अकादेमीन हो कार्यक्रम येवजून करून आंखला. कळ्ळें ? झर निकतीच फुटल्या. अुदका वांगडा थोडो भोव चिखल सुरवातेक व्हांवतलोच. पुणून अंक दीस झरींतल्यान निर्मळ अुदक व्हांवपाक लागतलें. खातरी दवरात.

आनी केल्लो सगळो खर्च कळांतरा सयत वसूल जातलो.

- अडचणी म्हळ्यार -

कामा वयली नदन कडेक काडटकूच दिश्टी पडटात त्यो.

अडचणी पयलीं पयस करून मागीर वावराक हात घालतलो म्हणशीत जाल्यार तूं कसलोच यत्न करूंक पावचो ना.

- प्रार्थनेन परिस्थिती बदलना.

मनीस बदलता.

आनी तो परिस्थितींत बदल घडोवन हाडटा.

- म्हजे भाशेंतलीं अुच्चारपाक सगळ्यांत कठीण अुतरां तीं हीं दोन : ' हांव चुकलों '

जियेवप कशें ?

देवान जें दिवंक ना ताचो शीण काडीत ?

काय मागी नासतना जें दिलां ताचे अुपकार आठयत ?

प्रिय.....

तुजें पयर पाविल्लें पत्र-

' तुका फक्कत शिंगां फुटपाचीं उल्ल्यांत... '

अशें

मदींच म्हाका थोमणो मारून

तुवें कित्याक बरयलां ?

तशें पळेल्यार,

सगळ्यांचेच नदरेन हांव एक पिसाय

(आनी नसाय लेगीत)

... पुण खरें सांगूं ?

कांय दिसां फाटल्यान

उमाशेच्या उपाट विण्ण काळखाक

पौशांतली पारजत-परमळाची फांतोड फुटिल्ली

आनी अचकीत

म्हज्या घाटेरांतलें एक सवणें

केन्ना

खंयचे दिकेक उडून अदृश्य जालें,

कळ्ळेंचना.

कालचीच गजाल :

अवचीत

भितल्लेभितर जीव घुस्मटून

जोगलांच्या भिरांकुळशा खातकुतल्यांनी

अख्खें मळब खासावीस करपी

खुनयाळीं कुपां दाटून आयलीं

तेन्ना

मोर कसो शेंपो फुलोवन

अदृश्टाच्या अमृत-पावसाचो शिवर

हांवें आंगामाथ्यार झेललो....

तुका खबर आसा तें ?

हांव पिसो,

मालूक न्हयंच हें

आतां तरी तुका कळुंये.

- शंकर रामायणी

वाचपी कळयतात...

रामनाथी,
३० जून १९८९

मायेमोगाचो नमस्कार,

‘ जागा ’ चे तिनूय अंक पावले.
आवडले.

‘ नदर संपादप्याची ’ हें सदर नदर लागपाइतलें सुंदर आसता. पूण कवितेकडेन दुर्लक्ष जाल्लें दिसलें.

‘ जागांत ’ कवितेक हातपाय पातळोवपाक बरी सुवात मेळची अशें दिसता.

भौ. शंकर रामाणी हांगेली ‘ मोर ’ कविता सुंदर ! खूप वर्सांनी आतां ‘ बऱ्या मासिकाची उमळशिकेन वाट पळोवपाचो ’ योग येतलो अशें दिसता.

बरें मागून,

तुमचो
सुदेश लोटलीकार

असोळडें गोंय
३-७-८९

नमस्कार,

जाग जूनच्या आंकांत उजवाडा आयिल्ली कवी शंकर रामाणी हांची चीट वाचली.

कवी बाकीबाब बोरकार हांचें नीज प्रेमकवितें अशें तांच्यो कोंकणी कवितेच्यो वळी वाचप्यांचे मुखार दवरून कवी रामाणी हांणी साधार दाखोवन दिवपाचो प्रयत्न केला. आनी सोंवळ्या कवितांफाटल्यान लागिल्ल्यान मराठी प्रेमकवितेंत ते सदांच उणे पडले हें सिद्ध करता आसतना तांणी बाकीबाबांली ‘ जीवन त्यांना कळलें हो ’ ही तांचे नदरेन सोंवळी कविता देखीखातीर दिल्या.

पूण कवी रामाण्यांच्या ह्या विचाराकडेन सहमत जावप कोणाय बाकीबाबांच्या वाचकाक शक्य जावंचें ना. बाकीबाब हे प्रेमकवी तशे भक्तीकवीय. तांच्या ‘ जीवन संगीत ’ ते निमाणे उजवाडा आयिल्लो ‘ चिन्मयी ’ ह्या सगळ्या कवितासंग्रहांत ह्यो भक्ती कविता ना अशें खंयच दिसना. हाचोच अर्थ तांचो पीड हो केवळ प्रेमकविचोच न्हय जाल्यार तो तितलोच भक्तिरसान भरिल्लो अशें मानचें पडटलें. ‘ ज्ञानदेवाची समाधी ’ हो अभंग संत नामदेवान रचलो आनी तितल्याच समर्थपणान ‘ ज्ञानदेव गेले तेव्हा ’ ही कविता बाकीबाबांनी रचून आपूणय सन्ताचेच तोडिचो हें

दाखोवन दिल्लें आसा. तेन्ना तांकां फकत प्रेमकवी मानप हें बरोबर न्हय अशें म्हाका दिसता.

तांची प्रेमकविता ही कोंकणीत फुलली तशी मराठींत फुलूंक पावलना अशें म्हळ्यार एक वेळ समजूंक शकता. पूण ताचें कारण कवी रामाण्यांनी दिलां तें तितलेंशें पटना.

बरें मागून,

तुमचो
दत्ता प्र. सावंत

३०, गणजय सोसायटी
कोथरुड, पुणे ४११०२९
ता. ६-७-८९

सप्रेम नमस्कार,

‘ जाग ’ म्हयनाळ्याचे तीन आंक पावले. तुमी अजून महाभारताचो अभ्यास करतात म्हणपाचें वाचून खोस जाली. महाभारताचेर हेरांनी बरयल्लें वाचचे परस तुमी मुळांत संस्कृत महाभारताची संशोधीत आवृत्ती वाचची. भाशांतरां आनी तांतूंतय मराठी भाशांतरां वाचप धोक्याचें. संशोधीत आवृत्ती भायर सरून साठ सत्तर वर्सां जालीं तरीय कोणेंच मराठी भाशांतरकारान ती वाचिल्ली दिसना. पोन्नो भाशांतरां वाचून ‘ ताकापुरतें रामायण ’ करतात. संस्कृत महाभारत वाचून नोट्स काडपाक तुमकां वर्सभर लागतलें. मराठींत नव्यांत नवें भाशांतर डॉ. वाळींबेच्या नांवान ‘ विदर्भमराठवाडा ’ च्या प्रभून (गोंयकार) करून घेतलें.

तांच्या भाशांतरापरस तुमचें आटवल जायतें श्रेष्ठ जालां. मात तुमी मुळांत महाभारत संस्कृत वाचूंक जाय आशिल्लें. तुमकां प्रुफां वाचूंक प्रूफ रीडर बरे मेळ्ळे नात. तुमी संस्कृत उतारे छापले नात तें भोव बरें केलें. आज काल संस्कृत एक वळ छापूंक दोन तरी खुको करतात. तुमच्या महाभारतांत तुमी कृष्णाचें देवपद काडून घेवन ताका मनीस केलो हें बरें केलें ना आपुण देव म्हणून श्रीकृष्णान महाभारतांत स्पष्ट केल्लें आसा. एक फावट न्हय. जायते फावटी जायत्या लोकांक दाखोवन दिलां. तुमकां व्यास आनी सौतीपरस चड समजता ?

तुमच्या ‘ जाग ’ प्रयत्नांत तुमकां यश मेळचें म्हणून मागतां.

सगल्यांक बरें मागून,

तुमचो
श्रीपाद देसाय

महाभारताची संशोधीत आवृत्ती

श्रीपादबाबांली ही चीट खाजगी, पुणून विशय चारचौगांचे रुचिचो जाल्ल्यान जाप ‘ जागां ’ तल्यानूच दिवंक सोदतां.

‘ संशोधीत आवृत्ती म्हळ्यार पुण्याच्या भांडारकर अन्स्टिट्यूटान काडल्या तीच मू ? ती हांव म्हणनो देड म्हयनो घेवन बसलां. तातूंत कितें घेतलां, कितें भायर अडयलां, कितें तळटिपेंत

घालां आनी कितें परिशिष्टांत म्हज्या अडयलां तें बारकायेन समजून घेवपाचो यत्नूय हांवें केला. म्हजें संस्कृत भाशेचें ज्ञान हिसपाक धरपाचें न्हय जाल्ल्यान आनी म्हजे बुद्दीक कांय शिमो आशिल्ल्यान कांय गजाली म्हज्या लक्षांत येवंक नात जातल्यो. हांव ना म्हणिना, मोन्यांनी कबूल करतां. पुणून म्हजो अद्देश्य मुदलांतल्या अतराक अतर धरून भाशांतर करपाचो केन्नाच नाशिल्लो. म्हाका फकत महाभारताची कथा सांगपाची आशिल्ली. हाका लागून म्हाका जाय त्योच गजाली हांवें घेतल्यात. नाकात त्यो घेवंक नात.

हो काय म्हजो अवगूण म्हणूं नज.

पुणून म्हाका म्हज्या अनुसर्जनाचें अितलेंय समर्थन करपाचें ना. म्हजो प्रस्न असो : संशोधित आवृत्तीक खंय मेरेन प्रमाण आवृत्ती मानपाची ? भांडारकर अन्स्टिट्युटान तयार केल्ले हे संशोधित आवृत्तीचो अद्देश कितें आशिल्लो ? फाटल्या हजार, दोन हजार वर्सांच्या काळांत महाभारतांत वचत ताणे वचत ते तरेची 'भर' घाल्या ती काडून ताची जाता तितली शुद्ध-पोन्यांतली पोत्री-प्रत कशी आसूं येता हें दाखोवन दिवप होच मू ? साठ सत्तर वर्सांच्या वावरान भांडारकर अन्स्टिट्युटान हो वावर पूर्ण केला. भायज जी संशोधित आवृत्ती आमचे मुखार आसा ती ही-पोन्यांतले पोत्रे प्रतीतलें प्रक्षिप्त सगळें काडून अडयल्ली.

पुणून ही पोन्यांतली पोत्री आवृत्तीच जर महाभारताचें भागवतीकरण जाल्या. उपरांतची आमत जाल्यार भांडारकर अन्स्टिट्युट ताका कितें करतलो ? हे पोन्यांतले पोत्रे आवृत्ती उपरांतूच तांतूत भर पडिल्ली-ताचे आदीं पडूंक नाशिल्ली अशें म्हणूं येत व्हय ? असो दावो हे आवृत्तींत करूंक ना. हीच आवृत्ती व्यासाची अशें म्हणूं येत व्हय ? तशेंय म्हणूंक येना. हे आवृत्तींत आदल्या काळांतल्या कोणेच भर घालूंक ना हे तरेचें खरेपण दिवंक येत व्हय ? व्यास-वैशंपायनाच्या 'भारता'चें, सौतीत भागवतीकरण करून 'महाभारत' केलें आनी उपरांतच्या काळांत पंचरात्र भागवतांनी ताचें भागवतीकरण केलें हें कांय विद्वानाचें म्हणणें श्रीपादबाब सामेचेंच भायर अडयतात व्हय ? तर तें समा जावचें ना. भांडारकर अन्स्टिट्युट पसूनच प्रेरणा घेतिल्ल्या दुसऱ्या जायत्या विद्वानांनी महाभारताचें वेगळे वेगळे नदरेंतल्यान अध्ययन केल्लें पळोवंक मेळटा - अेम आर. यार्डी, गौरी लड, वासुदेव-शरण अग्रवाल असल्यांनी केल्लीं संशोधनांय मात्शीं नदरेखाला घालचीं पडटात. व्यासाच्या आनी सौतीच्या तोंडांतल्यान जें कितें संशोधित आवृत्तींत आयलां तें सगळें व्यासाचें आनी सौतीचें आसतलेंच अशें म्हणूंक येना. श्रीकृष्णाच्या तोंडांत घालां तेंय श्री कृष्णाचेंच आसतलें हाचें खरेपण दिवंक येना. पंचरात्र भागवतांनी महाभारताचें भागवतीकरण केल्ले उपरांत व्यासाच्या, सौतीच्या श्रीकृष्णाच्या तोंडांत तांणी जायतें कितें कितें आपणालें पदरचें घालां.

तें कित्याक, भगवद्गीता व्यासाचीय न्हय आनी श्रीकृष्णाचीय न्हय; तर व्यास आनी श्रीकृष्ण दोगांयकडेन अकरूप जाल्ल्या अेका अज्ञात भागवती कविची कृती हें दाखोवन दिवपाय कांय विद्वान

आसात. श्रीपादबाबांक हें खबर ना व्हय ?

हां चीं ही मत्तां पटनात म्हूण भायर अडोवप समा जावचें ना.

तें कशेंय आसूं-

संशोधित आवृत्तीक धरून केल्लें अेकूय भाशांतर मराठींत ना हें श्रीपादबाबालें म्हणणें मात् शें प्रतिशत खरें. श्रीपादबाबांक घडये खबर नासुंये-संशोधित आवृत्तीक धरून केल्लें गुजराती भाशेंतूय अेकूय भाशांतर ना आनी हिन्दी भाशेंतूय ना. ह्या तिनूय भाशांनी जितलींय भाशांतरां मेळटात तितलींय हांवे पळेल्यांत. शास्त्री-पंडितांनी केलीं.

- साहित्यिक लालित्य नाशिल्ले शैलींतलीं. धोगां-पोंगांचीं. महाभारताचें भाशांतर करपी मनीस निखटो शास्त्री-पंडित आसून अपकारना. तो 'साहित्यिक'य आसूंक जाय.

मराठींत असलो अेक यत्न दसनूरकरांनी केला. पूण तातूंत तांणी अितलो 'पाल्हाळ' भल्ला की सगळो यत्न फुकटूच गेला.

हांव श्रीपादबाबांक विचारतां-

संशोधित आवृत्तीच्या अतराक अतर धरून तुमीच कोंकणींत भाशांतर कित्याक करचें न्हय ? खंयचेच भाशेक जो भीमान मेळूंक ना, तो तुमी कोंकणीक कित्याक जोडून दिवचो न्हय ? केन्नाय तरी कोणाकूय तरी हें भाशांतर करचेंच पडटलें. तुमीच तें कित्याक करचें न्हय ? तुमकां संस्कृत वरी येता आनी कोंकणीचे तर तुमी कोशकार-तुमचोच 'अधिकार' हो.

आनी सगळ्यांत म्हत्वाचें म्हळ्यार-

कोंकणी कोशाचो वावर हातांत घेवन तो पुरो करून दाखोवन 'अेकल्या मनशाच्यान लेगीत व्हडले व्हडले वावर हातांत घेवन पूर्ण करूं येतात' (तुमचेंच वाक्य हें) हें तुमी दाखोवनूय दिल्लें आसा.

'कोण छापतलो' होच प्रस्न मू ?

ह्या प्रस्नाक तीन जापो आसात.

१- असलो वावर कोणेय केलो जाल्यार पयशांक लागून तो पडून अुरचो ना.

२- कोंकणी अकादेमी 'भलत्या सलत्या'च्या हातांत गेली ना (तिचें कांय सांगूं नज. ती सरकारी संस्था) जाल्यार कोंकणी अकादेमी तो छापपाक केन्नाच फाटींफुडें सरची ना. आनी-

३- कोणूच मुखार सल्लो ना जाल्यार जाग प्रकाशनाचे वतीन हांव तुमकां आश्वासन दितां : तुमी हाचो हुस्को करूं नाकात. तुमी अेका-चित्तान भाशांतरूच करात-कोंकणी माय तुमकां खूब आयुष्य दितली.

- संपादपी

- दुख्ख कोणाक जाता ? काळीज आसा ताकाच.

• • •

- म्हाका भय भित्र्या मनशाचो.

भुरग्यांचो मान राखात

पुराय संवसाराक आमच्यांनी फटोवंक येत; भुरग्यांक कटयतलीं म्हणशात जाल्यार आमकां तें जमपाचें ना.

पुराय संवसाराक आमच्यांनी दिपकावंक येत; भुरग्यांक दिपकायतलीं म्हणशात जाल्यार आमकां तें जमपाचें ना.

आमच्या काळजांत जें कितें खतखत्ता तें घडये ईश्वरापसून लेगीत आमकां लिपोवंक येत; भुरग्यां पसून लिपोवन दवरतलीं म्हणशात जाल्यार आमकां कशेंच जमपाचें ना.

सैमान भुरग्यांक एक अशे तरेची शक्त दिल्या की आमकां कितें जालों तें जिस्त तांकां कळटा. आमच्या दोळ्यांतल्यान अमृत झिरपता काय विक्ख तें तांकां आपशींच वळखूंक येता. आमच्या उतरांत कोडसाण आसा काय गोडसाण— तांकां जिस्त समजता. आमच्या आवाजांत हुकूम आसा काय विनवणी, तांकां कळटा. आमच्या काळजांत कसली उच्चंबळाय आसा तांकां आपशींच वळखूंक येता.

देखून भुरग्यांकडेन जाता आसतना आमचे चलणुकेंत तांकां विसंगती दिसची ना हाची जतनाय आमी घेवंक जाय. खिणांत कडक, खिणांत मोव, खिणांत अपुर्बाय, खिणांत शिस्त, एका वेळार 'हय' म्हणप आनी दुसऱ्या वेळार तेंच 'ना' म्हणून उतर दिवप आनी मागीर फाटीं सरप. एके वटेन तुस्त करप आनी दुसरेवटेन किंकोन करप— हे तरेची विसंगती आमचे चलणुकेंत तांकां दिश्टी पडली म्हणटकूच भुरगीं घुस्मट्टात. मागीर आमचे चलणुकेचो अर्थ लावपाचो तीं यत्न करतात. एक तर आमकां तशे तरेन तीं चलपाचो यत्न करतात ना जाल्यार जिस्त उरफाटे तरेन तीं चलपाक लागतात.

भुरग्यांनी अमकें करचें न्हय अशें आमकां दिसता जालें जाल्यार आमी तांकां तें स्पष्ट उतरांनी सांगूंक जाय. स्पष्ट उतर म्हळ्यार रागाचें उतर न्हय, कठोर उतर

न्हय. भुरग्यांच्या हाटा मुखार मान नमोवपाची इल्लीय गरज ना. पुणून तोंडार राग दिश्टी पडूंक फावना. भुरग्यांक जिस्त समजता. तांच्या स्वाभिमानाचेर आमी घाय करिनात— तांचो स्वाभिमान आमी दुखोवंक सोदिनात म्हणपाचें तांच्या लक्षांत आयलेबगर रावना. आनी तें लक्षांत आयलेबरोबर आमकां जें नाका तें तीं केन्नाच करिनात.

सगळीं भुरगीं स्वाभिमानी. जाणट्यांचो जसो मान-अपमान जाता तसो तांचोय जाता देखून जाणट्यांकडेन चलता आसतना आमी तांचो अपमान जावचो ना म्हूण जतनाय घेतात तशीच जतनाय भुरग्यांचोय अपमान जावचो ना म्हूण आमी घेवंक जाय.

भुरग्यांक केन्ना राग येता आनी ह्या रागान तीं हें फोड, तें मोड करीत रावतात. तितल्यानूय संतुष्ट जालीं नात जाल्यार तीं मोट्यान रडपाक लागतात. असल्या वेळार आवय बापायची खरी परिक्षा जाता. आवय बापूय 'रडटा जाल्यार रडूंदी' अशें म्हणून केन्ना केन्ना तांची उवे-खणी करतात ना जाल्यार तापून धेंगशे घालून तांचें रडें थारोवपाचो यत्न करतात.

भुरग्यांचो अपमान जाला म्हणपाचे आमच्या लक्षांत येना आमी तो अपमान वाडयतच वतात.

आमी आमची चूक मोन्यानी कबूल करूंक जाय आनी मुखार तरी आमचे कडसून तांचो अपमान जावचो ना हाची जतनाय घेवंक जाय. आमचे पिरायेच्या कोणाचोय अपमान आमचे हस्तुकीं जाल्यार आमकां जशें वायट दिसता आनी आमी आमची चूक कबूल करतात तसो आमचे हस्तुकीं भुरग्यांचो अपमान जाल्लो आसत जाल्यार तेन्नाय आमकां वायट दिसूंक जाय आनी आमी आमची चूक कबूल करूंक जाय—

भुरग्यां मुखार चूक कबूल करपाक आमचो अहंकार आड येवंक जायना.

भुरगें आंगान आमचे परस ल्हान म्हूण व्यक्तित्वान आमचे परस ल्हान लेखूंक जायना. कोण जाणा, ताच्यांत फुडाराचो कोण म्हापुस वाडटा म्हूण !

आंकरी

—महाबळेश्वर संल

कुसूमान भितल्ल्यान पळेलें, घोसाळेची वाल फुलूंक लागल्या. सांजेच्या तांबशा वोतांत हळडुवीं फुलां ल्हवल्हव पाकळ्यो फुलयतालीं— म्हणचे आतां बाप्पा येवंचो वेळ जालो तर ! तें उडयो घेा भायर आगणांत आयलें. हे धांदळेंत ताजो पोन्नो,

पिनिल्लो पोलको हड्ड्यावेल्यान सरकलो. वेगीवेगीन ताणें तो नीट केलो.

कुसूम हें नेरा चवदा वर्सांचें, आंगलोटांन ल्हानशेंच वेडूं. काळेंसांवळेंच; पळोंवकय भोव सोबीत न्हय. पूण तें बेठेंच गोड दिम. ताजे दोळेच सुंदर आशिल्ले.

रोयणीच्या ओलान चोंय वाठारांनी किल्लोन आयिल्ले कोंव सुको मीर्ग करपोवन उडोवंक लागिल्लो. रुमडाच्या झाडापेल्यान म्हशीच्या व्हड शेणाथाप्यांत मात एक बेस बरो पांचवो चार कवकवीत रोंपो जोमान वाडिल्लो.

कुसूमान तो रोंपो तसोच दोनय हातांच्या तळव्यांचेर शेणाथाप्या सयत उखल्लो. रोंपो खऱ्यांनीच बेस बरो आशिल्लो. आंकरेक चारच पानां फुटिल्ली आनी दर एक पान जगपाच्या हावेसान तरतरतालें.

कुसूमान रोंपो हाडून ल्हवूच आंगणांत दवल्लो. मगेर पांवळेकडेन खोऱ्यान खणून माणकुलें आडें केलें. आनी तांतूंत रोंपो दवल्लो वेल्यान माती ओडून मूळ सारकें पुरून उडयलें.

‘ कुसूम गो, हो रोंपो धव्या कोंकणदुदयाचो. पूण पावसाळ्यांत धवो दुदी धरना. फळ फुलांतच कुसता. कित्याक बेठो लावंचो. ’ हरीन म्हळें.

‘ आसूं बाप्पा, धल्लो एवाद्रो तर धल्लो; ना तर ना. हांगाच वाडूं दी ताका घराच्या चुट्टार चडटलो वावडो. ’

सुरवेक सुकोच वचूंक लागिल्लो मीर्ग सोंपताना मात घोगेवंक लागलों. पूण कुसूमाच्या रोंप्यान आतां नव्या जाग्यार बरें मूळ धरिल्लें. तो पावसाक तोंड दीत पानां वयर धरूनच उबो आशिल्लो.

आतां वाल मुळाकडच्यान आंगठ्याइतली जाडजूड जाली. आनी ताची धांवूय वाडली. मुखावेले बाजून वयर चडून घराच्या पाडसार बळाटून ती फाटले बाजूक देंवली. पळेतां पळेतां तिणें सगळें पाखें व्यापलें. जसो घराचो पांचव्या बनेरांनी सोबयिल्लो एक रथच जालो.

आनी एक दीस खऱ्यांनीच ताका फळ दिसलें. ....

कुसूमाक अचकीत याद जाली, आयज बाप्पा फक्कत कुराडच घेवन गेला. लित्री आनी घण घरांतच आसा. म्हणचे आयज तो कोणागेरूय लाकडां फोडूंक गेलो ना तर ! कोणाच्या तरी झाडाच्यो फांद्यो तोडच्यो आसतल्यो वा एकाद्रें झाडच मुळामयत तोडचें आसतलें. तें एकदम भियेलेवरी जालें. मावशेकडच्यान आयले उपरांत ताणें एक फावट बाप्पाक एका ऊंच झाडाचे तेंगशेर चडिल्लो पळेल्लो आनी ताणें धसकोच घेतिल्लो. अदीं—मदीं बाप्पाक येवंक कळाव जाल्यार ताज जीव गळ्यांत येतालो.

कुसूमाचो बापूय हरी म्हणटा तो एक मोनो म्हाळूच. कांय वर्सांफाटीं बायल भायर पडली आनी ल्हवल्हवू तो संवसाराभायरो जावंक लागलो. पयलींपसुनच तो कांयसो सादो, थंड. बायल भायर पडली आनी ताजी वाचाच अंदिल्लेवरी जाली. कोणाल्याय दारांत रुपया दोन रुपयांखातीर घोळघोळ घोळटालो. लोकय इतले इश्ट आनी आप-सुवार्थी की, ताच्या सादेपणाचो फायदो बेसबरो उठयताले. सगळें शरीर किसळ मारून तासून काडिल्लेवरी सपाट. खंयच येदी उवारी ना. पोटय फाटीक तेंकिल्लें. वातांतपावसांत रापिल्ल्या, काळ्या करपल्ल्या ताज्या आंगार केन्ना एक वस्त्र उरनाशिल्लें. करंगळेयेद्या मुजीर तो कास्टी मारतालो— एक शेवट अंदून फाटीं मारप आनी दुसरें शेवट मुखावेल्यान धोंपरमेरेन मखयल सोडप. खांदार सदांच कामळीचें फटें.

हालीं हालीं तो कुसूमाक लागून इल्लो-इल्लो फुलूंक लागिल्लो. तो मोनो आनी धुमको तर कुसूम तितलेंच बडबडें आनी मायेस्त.

तें बाप्पाची वाट पळेयत आंगणांत उबें आशिल्लें. पावसाची एक ल्हवशी व्हाजळ येतकीर तें पावळेंत येवन उबें रावलें. इतल्यान शेजारचें शोभा आनी माली धांवत-धांवत आयलीं आनी कुसूमापुढच्यान उबीं रावलीं. कुसूमान शोभाक एकदम धपकायत म्हळें, ‘ कितें गो शोभा, स्कर्ट कितलो वयर करून गुठलावन घेतला, सोड तो सखयल. ’

शोभान बेगीबेगीन स्कर्ट सखयल सोडलो.
'ए कुसूम, थिगा कामतील्या बागांत खूब
आंबे झडटात. या आमी ?'

'नाका गो, थंयचो तो मुणकार फाटीक
लागता, गाळी घालता बुरश्यो बुरश्यो.'

'ना गो, तो बेठोच आड्डता. तो
दिसल्यार आमी धांवत येवंया.'

तिगीय इस्टिणी वचूंक भायर सल्ल्यो.
गादूरपणान सुनशा घेत बागांत गेल्यो.
पयलीं कुसूमाक एक पिवको हळडुवोच आंबो
दिसलो. उखलल्यार ताजी एक बाजू सामककी
किडिल्ली. ताणी तो तसोच उडोवन दिलो.

पेल्यान खोपींत बशिल्ल्या मुणकारान
जुस्त पळेलें. तो ल्हवूच उठलो. झाडाचो
आडसर घेत ल्हव पावलान तो ह्या चल्यांक
लागीं कळूंक लागलो. धरून एकएकटीच्या
कानसुलार दिवपाचो ताजो बेत आशिल्लो.
कुसूम सामकें शादूर. ताका तो झळकलो
आनी तें आड्डलें, 'धांवात गो शोभा, माली.
मुणकार आयलो.'

तिगांय इस्टिणी घे स धांवल्यो. बागाची
कांट्यांची वंय बळाटाना कुसूमालो पोलको
मातसो पिनलो. तें मातसें थांबलें, चुरचुरलें
आनी मागीर धांयन मुटलें.

तिगांय आयली आनी वाटेवेल्या एका
रुमडाखाला एकठांय जालीं. मुणकाराकडेन
पळेत तवनासपणान हांसूंक लागलीं. मुणकार
थंयमेरेन आयलो आनी थंयच्यानच ताणशेवंक
लागलो. जशी काय तीच ताजी हद्द
आशिल्ली. 'हीं चित्लर जातिची राणयांची
पोरां भौनभौन बागांत घुसतात. एक आंब्याचें
तोर दवरिनात. वंयूय पाड घाली. दोके
मोडून उडोवंक जाय,' कांय वेळ तो
बोवाळ्ळो आनी मगेर फाटी परतलो.

आठधा दिसांफाटी रोयणीचो पावस खूप
झडून गेल्लो. पूण नंतर वाजेंत गाजेंत
आयिल्लो मीर्ग मात सुकोच वचूंक लागिल्लो.
रोयणीच्या ओलान चोंय वाठारांनी किल्लोन
आयिल्ले कोंब सुको मीर्ग करपीवन उडोवंक
लागिल्लो. रुमडाच्या झाडापेल्यान म्हशीच्या
व्हड शेणाथाप्यांत मात एक बेसबरो पांचवो-
चार कवकवीत रोंपो जोमान वाडिल्लो.
कुसूम त्या रोप्याकडेन झोंय घेत म्हणूंक
लागलें,

'हो पळय गो दुदयाचो काय बरो रोंपो !'
तिगांयजाणां रोंप्या म्हऱ्यांत अुबीं रावन
कौतुकान पळोवंक लागलीं. शोभान म्हळें,
'हांव सांगतां हो दुदयाचो रोंपो न्हीच.
घोसाळेचो रोंपो तो.'

मालीन मदेंच म्हळें, 'ना, ना. तवशाचो
रोंपो तो.'

'ना गो. दुदयाचोच तो.'

'ना म्हळ्यार ना. घोसाळेचोच तो.'

'तवशाचो रोंपो म्हण सांगलें न्ही हांवें.'

तिगांयजाणां तावातावान उलं वंक
लागलीं. मदेंच कुसूमान रोंपो तसोच दोनय
हातांच्या तळव्यांचेर शेणाथाप्या सयत उख-
ल्लो. रोंपो खऱ्यांनीच बेसबरो आशिल्लो.
आंकरेक चारच पानां फुटिल्लीं आनी दर
एक पान जगपाच्या हावेसान तरतरतालें.

मालीन म्हळें 'शीSS, हें गो कितें कुसूम !
कसले घाणीचें शेण तें आनी कसलो रोंपो !
शी, दी उडोवन.'

पूण कुसूमान दोनय हातांच्या तळव्यार
सांबाळून घेवन रोंपो घरा हाडलो. तीं
दोगांय कुसूमाक चाळोवन आपापल्या घरा
गेली.

कुसूमान रोंपो हाडून ल्हवूच आंगणांत
दवल्लो. मगेर पांवळेकडेन खोऱ्यान खणून
माणकुलें आडें केलें. आनी तांतूंत रोंपो
दवल्लो. वेल्यान माती ओडून मूळ सारकें
पुरून उडयलें.

सांजचो उसरां ताजो बाप्पा- हरी घरा
आयलो. भितर चूल फुंकत बशिल्ल्या कुसू-
माक सुनशा लागली तें धांवत धांवत आंग-
णांत आयलें. बाप्पाचो हात धरून आळ्या-
म्हऱ्यांत व्हरत व्हडे उमेदीन तें बाप्पाक
रोंपो दाखोवंक लागलें.

'कुसूम गो, हो रोंपो धव्या कोंकण
दुदयाचो. पूण पावसाळ्यांत धवो दुदी
घरना फळ फुलांतच कुसता. कित्याक
बेठोच लावंचो.'

'आसूं बाप्पा, धल्लो एकाद्रो तर धल्लो,
ना तर ना. हांगाच वाडूं दी ताका. घराच्या
चुट्टार चडटलो बावडो.'

हरी कांय उलयलो ना. वोगी येवन
भितर बसलो. चुलीकडेन कुसूमाली चलिल्ली

धांदळ पळेत रावलो. 'कित्याक जीव
लायला ह्या पोरान म्हजेर ! मावशीकडेन
खावन जेवन बरें आशिल्लें. पूण हाणे ध्यास
घेयलो तो म्हजोच. केन्नाय चार स म्हऱ्यांनी
पळोवंक म्हण गेल्यार आपणाक बरोबर व्हर
म्हण हद्द धरून बसतालें. रडून आकांत कर-
तालें. मगेर तो मनांतच चुटपुटलो- आपल्या
दळिदिया संवमारांत ताजे कमलेच लाड
पुरोवंक जायनात. अपुरबाय कळूंक तांक ना.

सुरवेक सुकोच वचूंक लागिल्लो मीर्ग
सोंपताना मात घोगेवंक लागलो. पूण कुसू-
माच्या रोप्यान आतां नव्या जाग्यार बरें
मूळ धरिल्लें. तो पावसाक तोंड दीत पानां
वयर धरूनच उबो आशिल्लो. चिचेचीं दोन
शिरीं हाडून कुसूमान रोप्याकुशीक पांवळेक
तेंकून उबीं केलीं. हळुहळू रोप्यान रोप्याचें
रूप सोडलें आनी ताजी वाल जावंक लागली.
तोंडाकडच्यान एक सुताची गुटलीशी सुटली
आनी ताणी शिऱ्याक मिठी घाली. आंगभर
नवीनवीं पानां फुटूंक लागलीं. आतां कुसूमा-
चो हुसको मिटलो. आदींमदीं तें चुलीतलो
गोबर न्हय तर शेणबीण हाडून वालिच्या
मुळांत घालतालें.

एक दीस हरीन पळेलें, वालिची दरएक
आंकरी चडच काळी जाल्या. पळेतना पांचव्या
रंगावदलाक निळ्या रंगाची साय मारता.
अशे जावप वायट. ताणें म्हळें, 'कुसूम
गो, तुगेले वालीक चडच अजीर्ण जावंक
लागलां.'

'कित्याक म्हणटा बाप्पा ?'

पळे मुगो, कशी काळी कवकवीत जाल्या.
गोबराचे आनी शेणाचे राशीरच वाडटा
मुगो तो.'

कुसूमाक आपणाली चूक कळ्ळी. ताणें
सारें घालप बंद केलें. चोंयबाजूचें शेण आनी
गोबर उस्तून काडून थिगा माती घाली.

आतां वाल मुळाकडच्यान आंगठ्याइतली
जाडजूड जालो. आनी ताजे धांव्य वाडली.
मुखावेलें बाजून वयर चडून घराच्या पाड-
सार बळाटून ती फाटले बाजूक देंवली.
पळेतांपळेतां तिणें सगळें पाखें व्यापलें. जसो
घराचो पांचव्या बनेरांनी सोबयिल्लो एक
रथच जालो.

पूण ताका फळ काय धरनाशिल्लें. पातळ खंयखंय धवीफुल्ल फुलां फुलतालीं आनी तीं कुसूननासून गळून पडटालीं. तें सदां वाल आनी वालिचें पालान्पान सोदतालें. पूण एक मिडी दिस्टीक पडनाशिल्ली. बाप्पान म्हणिल्लें तेंच खरें काय कितें—धवो दुदी पावसांत धरना. पूण ताणें मनाक ममजायलें, ना तर ना. वाल तरी इतली वेसवरी वाडल्या तें कितें उणें न्ही!

आनी एक दीस खऱ्यांनीच ताका फळ दिसलें. सकाळीं उठून वालीर पळेल्यार बोंटा-येदी मिडी पानांतल्यान तकली भायर काडून आशिल्ली. तें खोशयेन भुल्लुसून भितर गेलें आनी बाप्पाक हाताक धरून घेवन आयलें.

हरीन मिडी पळेली. ते मिडयेपरम ताका आपल्या चेडवाचेंच कवतूक चड दिसलें.

‘धल्ल्या खरी. पूण पावसात टिकून उल्ल्यार वरी आसा.’

पूण ती मिडी टिकली. शेंड्यावेळें फूल झडून गेलें आनी ताजो गुळगुळीत, सोबीत तारो जालो. दिसाकणकणी तो व्हडच जावंक लागलो.

ल्हान आसताना मावशेले हांडीर वसून तें चंद्राम पळेतालें आनी चांदोमाम्, चांदोमाम्, म्हण ताळयो मारतालें. त्याच आनंदान, निरागसपणान तो दुदी पळोवन ताका खोशी जाताली. आयिल्ल्यागेल्ल्यांक तें तो दाखयतालें.

हें पळोवन शोभाले आईन ताका एक दीग म्हळें, ‘कुसमा, फळावडेन पर्थें पर्थें बोट दाखोवंचें न्हय. फळ कुसता. सगळ्यांच्योच नदरो सारक्यो आसनात. दिश्ट लागता.’

आयकोन कुसूमाक भिरांतशी दिसली. ताणें निसण हाडून मावळेक तेंकयली. ताजेर चडून वालिचीं पाना दुदयार थंयचे थंय ओडून घेयलीं. दुदी वालीच लपयलो आनी तें मखळा देंवलें. येवपी वचपी कोणी आपल्या दुदयाचेर नदर मारिनात मूं म्हण तें आतां बारीक तेळूं लागलें.

पंदरा वीस दिसांनी तो बरो हातभर लांब जालो आनी ताजो घेवूय बरो जालो. तो आतां काडूंक जाय ना तर तो जून जातलो. धवो दुदी जून जाल्यार म्हण खावंक जाता ?

त्या दिसा दनपरां शोभा आयलें. शोभा कुसूमापरस दोन वर्सांनी ल्हान—अकरा वर्सां. ताणें आयज नवो पोलको घातिल्लो. तें आयलें आनी झेतान कुसूमा-पुढ्यान उबें रावलें. कुसूमान ताच्या पोलक्यावेल्यान ल्हवच हात भोंवडायलो. ‘केन्ना शिवलो गो ?’

‘कालच आईन शिवन हाडलो.’

‘बरो दिसता न्ही ?’

‘हय तर. आतां हांव सदांच स्कर्टाचेर पोलको घालतलें. आई कितें म्हणटा जाणां, ‘त्या कुसूमाक लजच ना. पिनिल्लो पोलको घालून तशेंच नाचता गांवभर. तुमलें हड्डें दिसता खंय.’

आयकोन कुसूम लजेन मरूंकच पावलें. मगेर घुम्म, मोनं जालें आनी भितर गेलें. शोभा आयलें तशेंच गेलें. जशें पोलको दाखोवंकच म्हण आयिल्लें.

कुसूम भितर आयलें आनी गप्प बसून रावलें. आपणाकडेन एकूय बरो पोलको ना म्हण ताका भोव वायट दिसलें. ताका हड्डें फुटून रडूंकच येवंक लागलें. आपलो बापूय भोव गरीब. दिसवाड्याचे पयशे पोटाकच पावनात. आतां तर पावसाचो भार सुरू जाला. कामय मेळना. रोखडेच पयशे खंयच्यान हाडपाचे ? तरीय पूण आपणाक एक नवो पोलको जाय हें ताका दाटून दिसूंक लागलें. पूण करचें कितें सुचना. मगेर अचकीत ताका घरावेल्या दुदयाची याद जाली. तो काडून विकल्यार स रुपये तरी सहज मेळटले. मगेर सोसाय-टीच्या दुकानांतल्यान सवायसो कपडो घेवंक येता. शिवणेचें नंतर पळोवंचा.

ताणे भौनभौन विचार करून थारायलें, फाल्यां दुदी काडून विकूंक व्हरचो !

सोसायटीच्या दुकानांत वचून खर्चाचो अंदाज घेतिल्लो बरो म्हण ताणे दुकानांत वचपाचें थारायलें. पूण ताका आतां आंगावेल्या पोलक्याची भोव भिरांत दिसूंक लागली. त्या पोलक्यार घराभायर पांय घालचो धीर ताका नाशिल्लो. तें हळूच भायर सरलें आनी घराफाटल्या अंबू-मावशेल्या घरा गेलें आनी अंबूमावशेकडच्यान

सूय आनी दोरो घेवन आयलें. भितल्ले कुडींत जनेलाकुशीक वचून ताणे अचळय पोलको काडलो. पोलको काडलो आनी लज भिरांत अशें कितेंकितें मनांत उठलें आनी ताजें हड्डें कलकललें. भियेतभियेत जनेलाच्या उजवाडांत रावन ताणें पोलक्याचे उसवल्ले फाळ लांबलांब पोतां घालून शिवले. पर्थो तसोच तो पोलको घालो आनी तें भायर आयलें.

पयलीं तें करीम शिंप्याकडेन गेलें. तें पावलें तेन्ना कोणतरी गिरायक भितर आशिल्लें. तें वतकीर कुसूम भियेतभियेत भितर सल्लें.

‘एक पोलको शिवंक जाय आशिल्लो.’

करीमालें घरघरपी मशीन घप्पकन बंद जालें. मजेन ताणें म्हळें ‘हय हय. शिवयाच तुका एक अकास पोलको. जायच तुका पोलको.’

‘कपडो कितलो लागतलो ?’

‘सारक्को पाऊण मिटर कपडो लागतलो पळय.’

फाल्यां कपडो घेवन येतां म्हण सांगून तें दुकानांत गेलें. भियेतभियेत पूण आरतेंपरते करून ताणे वरेच कपडे पळेले. शेंवटाक एक कपडो ताका मानवलो. कपडो खऱ्यांनीच सोबीत आशिल्लो. मळबा रंगाचेर सदाफुलां-सारकीं. हळडुवीं आनी धवीं सान फुलां आशिल्ली ताणे मोल विचाल्लें आनी अजाप म्हळचार स रुपयांक सारक्को देड मिटर कपडो बसतालो.

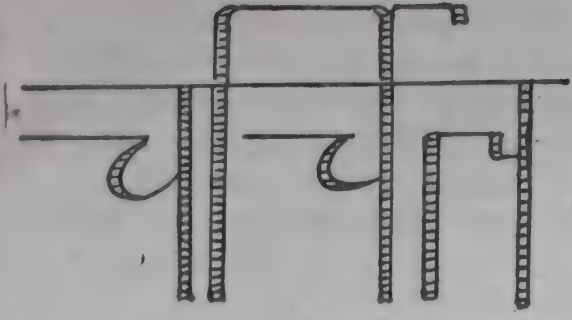
तें थंयच्यान भायर सरलें. ताका अचकीत धास्ती लाबली—फाल्यां मेरेन तो कपडो सोंपल्यार ! पूण उवरांत ताणें चितलें—टाको बरोच व्हड आसा. फाल्यांमेरेन सोंप-तलो कसो ?

कुसूम घरा आयलें. आंगणांत बाप्पा ताजो वाट पळेटालो ‘खंय गेल्लें गो ? आनी कितें हें ? कपड्याची थिगळां जाल्यांत मुगो ! तशेंच भोंवता गांवभर ?’

हरीन हें उलयलें आनी तो एकदम लजेले सारको जालो. ताका दिसूंक लागलें, आतां तरी हाका वेगोवेग कशेय करून कपडे

(पान १९ पळेयात)

— डॉ. दत्ताराम सुखठणकार

चर्चिल म्हळ्यार एक व्हडलें उमाणें. तो भारतीय स्वतंत्रताये आड आशिल्लो, देखून आमच्या देशांतले खूपजाण ताचे विशीं बरें उलयतात हे हांव समजूंक शकतां; पूण ताच्याच देशांतले सगळेजाण ताका मानताले अशेंय मात न्हय. पयर एक मजा जाली. हें उलोवप करपा खातीर कांय पुस्तकां हाडचीं म्हणून हांव ब्रिटीश लायब्ररींत गेलों. थंय एक गोंयकार कांय करता. तिका बाये पुता केली आनी चर्चिलावयलीं कांय पुस्तकां हाडपाक सांगलें. तिणें धा बारा पुस्तकां हाडून दिली. तांतुंतलें सगळ्यांत दाटायें व्हड पुस्तक हांवें पयलीं उखललें. त्या पुस्तकाचें नांव कितें आमचें ? ' चर्चिल, अ स्टडी इन फेल्युअर '. जाका व्हडल्या व्हडल्या इतिहासकारांनी देवाचे पदवेक व्हरून बसयला त्या चर्चिलाक अपेशाचो धनी करपी हें पुस्तक पळोवन म्हजें आंग शिरशिल्लें.

भारताक स्वतंत्र जावन चाळीस वर्सां जाली. ताका लागून चर्चिलाचे भारता विशींचे विचार जातां इतिहास जमा जाले अशें म्हणपाक हरकत ना. आनी हाकाच लागून राग बीग कडेक दवरून आमी चर्चिलाचो अभ्यास करूंक शकतां. चर्चिल हो एक असामान्य नेतो आशिल्लो. फाटल्या महाझुजांत ताणें मनीस जातीक जें फुडारपण दिलें, ताकाच लागून मनीस जात वाटावली, अशें म्हळ्यार अतिताय जावंची ना. मळब कोंमळटा आसताना हड्डें फुडें काडून उबो रावपी हो मनीस केन्ना धीराचो हें सांगपाक नाका. वक्तृत्वांत ताका फटीं काडपी मनीस फाटल्या हजार वर्सांत जावंक ना जातलो. चर्चिल हो एक असामान्य चित्रकार आशिल्लो हें खूब थोड्या जाणांक खबर आसा. आज आमी विचार करूंय तो सरस्वतीचो भक्त आशिल्ल्या चर्चिलाचो.

चर्चिलाक वाङमयाची नोबल तसरीप फाव जाली हीच गजाल तो लेखक म्हूण केदो व्हडलो आशिल्लो हे सांगपाक पुरो जावं ये. चर्चिलान फुडारी म्हूण जायत्या इतिहासीक घटनांनी भाग घेतलो आनी त्या घटनांचो इतिहास सोबीत अशे भाशेंत बरोवन दवरलो. एक पंडितजी नेहरू सोडून दुसऱ्या खंयच्याच व्हडल्या मनशाक हें जमलें ना. प्रयत्न खूब जाणांनी केलो पूण तांच्या नशिवांत यश

नाशिल्लें. ज्युलियस सीझरान हे गजालीची सुरवात केली आमी य पूण ताजीं वर्णनां तज्ज्ञ लोक सुकीं मडपडीत म्हणटात. हालिच्या काळार Frederick the Great हांणे हो प्रयत्न केलो. पुणून चर्चिलाक जमलें तशें ताका जमलें ना अशें म्हणटात- नेपोलीयनाक खंय बरोवपाक लागता ती मनशांती नाशिल्ली आनी ताका लागून लोकांचो उपयोग करून ताणें आपले संबंदान एक व्हडलो भपकोच निर्माण केलो. विस्मार्कान आपणा विशीं बरोवपाचो प्रयत्न केलो पूण ताकाय हातूंत यश आयलें ना. खरें म्हळ्यार खंयचीय बरी वायट घटना घडटकच रोकडेंच ताजेर पुस्तक काडप ही आमचेच मुस्तींतली गजाल. लोक तर मोटे आशेन अशा पुस्तकाची वाट पळोतात. भारत चीन झूज जालें, बांगला देश जालो, भोपाळची दुर्घटना जाली. इतलेंच कित्याक राजस्थानांत सती गेली आनी रोखडीच पुस्तकांचेर पुस्तकां भायर सर्गलीं. पयसोय बरो मेळटा. प्रेमिडेंट आयसेनहॉवरान तर बरोवन दवरलें की आपणें आयुश्यभर नोकरीकरून जितली बचत केली ना तितलें पयशे एकाच पुस्तकान मेळयले. मागणी आसता आनी पुरवठोय जाता. राजकारणी, सैन्यांतले अधिकारी इतलेंच कित्याक कांय साधूंनी लेगीत हे गोंत हात धुवन घेतल्यात. पूण कोणाकच चर्चिलाची शैली, विचारांची प्रगल्भताय, पुराव्यांच्यो राशी, धाडस, स्पष्टवक्तेपण आनी सगळ्यांत चड म्हळ्यार पोल्या इतिहासाचें खोलाये; ज्ञान आसप हें जमूंक ना. चर्चिलान बारा वांट्यांनी आपणें दोनूय महाझुजांत केल्ल्या वावराचें वर्णन केलां. खरें म्हळ्यार दोन महाझुजांचो इतिहासच ताणें बरयला- चर्चिलान वाङमयसेवा करूंक नाशिल्ली तरी एक व्हडलो मनीस म्हणुनच इतिहास ताका वळखतलो आशिल्लो. पूण वाङमयसेवेक लागून ताच्या चरित्राक एक वेगळेंच रूप येवंक पावलें. चर्चिलाक हें कशें जमलें ? सगळ्या व्हडल्या लेखकां-भशेन भाशेवयलें प्रभुत्व, विषयाची खोलायेन जाणकारी आनी तंत्र-कुशळताय ह्या तीन गजालींक लागुनच ताका हें यश मेळ्ळें चर्चिल इतिहास घडोवपी जालो आनी इतिहास बरोवपीय जालो. आनी ह्या दोनूय गजालींखातीर ताका रगताचें उदक करचें पडलें नुशीबय ताजेवटेनच आशिल्लें. ना जाल्यार सामको भुरगो आसतानाच एकाच वेळार सैनीक आनी वर्तमानपत्राचो वार्ताहर कसो जातलो आशिल्लो ? शिक्षणाच्या मळार चर्चिलाक व्हडलेशें यश मेळ्ळें ना. पूण खरें अपेश आयलें तें तो शिफिल्लो त्या शाळांक. कित्याक, तांकां तांच्या वर्गांतल्या बांकार बशिल्लो हो सादोसुदो भुरगो-मनीस-जातिच्या इतिहासांतलो एक व्हडलो नायक जातलो हें सपनांत लेगीत केन्ना आयलें ना- ताकालागून चर्चिलाक स्वताचें शिक्षण ताचे ताकाच करचें पडलें. सकाळची कवायत आनी सांजचो पोलोचो खेळ हांचे मजगतीच्या वेळांत तो जगांतले व्हडले व्हडले लेखक वाचून काडटालो. ब्रिटीश इतिहासाचो तर ताणें खासा अभ्यास केल्लो. गीबन आनी मेकाले ह्या दोन व्हडल्या इतिहासकारांनी चर्चिलाचे शैलीचेर खुबूच व्हडलो परिणाम केलो चर्चिलान आपणाल्या पंचविशाव्या वर्सां पल्ल्या River war ह्या पुस्तकांत तर हो परिणाम सामको उकतो दिसता. पुणून आज इतलीं वर्सां जावयन River war हें इतिहासाचे नदरेन एक भोवच म्हत्वाचें पुस्तक

मानतात ताजें कारण म्हळ्यार चर्चिलाचेर जाल्लो मेकॉलेचो परिणाम. उतरां कशीं वेंचचीं, वाक्यां कशीं तयार करचीं, प्रकरणां कशीं उबीं करचीं, तांची लांबाय आनी खोलाय कितली आसची हें चर्चिलाक मेकॉलेन शिकयलां. पूण असल्यो गजाली शिकोवन थोड्योच येतात. त्यो जाच्या ताणेंच आंगवळणीं घालूंक जाय. चर्चिलान इतिहासकार जावंचेखातीर जे परिश्रम करूंक जाय तातूंत मातय आळसाय केली ना. घोडदळांत एक ल्हाणसो अधिकारी आसताना चर्चिलान झुजा वाताहाराचें काम पत्करलें. हें दोट्टी काम कितलें ओढा-ताणिचें हें सांगपाक नाका. दीसभर झुजांत वांटो घेवप आनी सांजेवेळ जातकच, वांगडचे लोक जेन्ना मौजमजा करतात, तेन्ना तें बरोवन काडप. ही शिस्त चर्चिल इंग्लंडचो पंतप्रधान जालो आनी संवसारांतल्या क्रूर अशे शक्तिकडेन ताणें तोंड दिलें तेन्नाय सुटली ना. चर्चिलाचो जल्म एका व्हडल्या घराण्यांत जाल्लो. ताजे लागेबांधे तितल्याच व्हडल्या लोकांकडेन आशिल्ले. आनी चर्चिलान हाचो जाता तितलो फायदो इतिहास बरोवपा खातीर घेतलो The story of the Malakand Field force ह्या पुस्तकांत ताणें भारताचे सरादीवयल्या झुजाचें वर्णन केलां. आनी The River war ह्या ग्रंथाच्या दोन खंडांनी ताणें Sudan च्या झुजाचें वर्णन केलां. दक्षिण आफ्रिकेचेर चर्चिलान दोन पुस्तकां बरयलीं पूण ताणें दक्षिण आफ्रिकेचो चड उपयोग व्याख्यानांखातीर केलो. आनी ह्या व्याख्यानांचेर मेळिल्ल्या दुडवां मालवज्यार पयलें महाझूज जांवचे पयलीं ताणें आपलो चरितार्थ चलयलो.

चर्चिल हो भोंवतणी घडटाल्यो त्याच घटनांचेर बरयतालो अशें म्हयंतर तो एक म्हान चरित्रकार आनी इतिहासकार आशिल्लो. ताणें आपल्या बापायचें चरित्र इतलें बरें बरयलां की चरित्र कशें बरोवचें हाचो तो एक नमुनोच आसा अशें लोक समजतात. चर्चिलाच्या Life of Marlborough ह्या चरित्राचेर खूप टीका जाली. पुणून तें पुस्तक सकयल्या पांवड्याचें अशें कोणच म्हणूंक धजलो ना. चर्चिल हो स्वभावान चित्रकार. आपले सामकार जे कितें घडटा तें ताणे एका चित्रिकाचे नदरेनच बरोवन दवरलें. उतरांचो उपयोग करून ताणें एक चित्रच काडलें. चर्चिलाचो एक म्हत्वाचो गूण म्हळ्यार आपल्या बरोवप्यांची वर्णनां करताना तांच्या स्वभावाचे गुणदोश दाखयताना ताणें इतिहासकारांचोच दृष्टीकोन आपणायलो. हे गजालीक खूब काळीज लागता. आनी तें चर्चिलाकडेन हिसापाभायर आशिल्लें. देखून दिवपाची जाल्यार Sir Herbert Kitchener हाचें दिवं येता. चर्चिलान ताजा तुस्त केल्या आनी ताच्यो चुको तर भोवच कडक-पणान दाखयल्यात. चर्चिल नोकरी करतालो त्या सैन्यांतलो Kitchener सगळ्यांत वयलो अधिकारी. हें जर आमी लक्षांत घेवं तर चर्चिलाच्या धाडसाची कल्पना येता. Sir Herbert चें मोटेंपण इतलेंच की आपणाचेर इतली भयंकर टीका करपी आपल्या हाता सकयल्या मनशाक आयुष्यभर मित्र म्हणुनच ताणें वागयलो. चर्चिलाचो दृष्टीकोन खुबच व्यापक आशिल्लो. आनी तो तसो नाशिल्लो जाल्यार चर्चिल History of English Speaking

people सारको प्रचंड ग्रंथ बरोवंकच पावचो नाशिल्लो. चर्चिला मदीं हेर गुणावांगडा वक्तृत्वाचोय गूण आशिल्लो. तो एकफावट उलोवंक लागलो की सरस्वतीच ताजे जिबेर नाचताली. भोवच सोप्या आनी साद्या उतरांनी तो लोकांचीं मनां हालयतालो चर्चिलान लोकांची मनां आपल्या उलोवपान इतलीं भारून उडयल्लीं की कितलिशींच वर्सां इंग्लंडांतले व्हडले व्हडले उलोवपी ताजें अनुकरण करूंक पळेटाले. तें तांकां जमलें कांय ना हो वेगळो प्रस्न. चर्चिलाक ल्हान ल्हान उतरां आनी ल्हान ल्हान वाक्यां वापरपाची चड आवड आशिल्ली आनी ताकाच लागून ताजें उलोवप खुबच परिणामकारी जातालें. दुसऱ्या महाझुजांत इंग्लंडचो प्रधानमंत्री जातकच 13 May 1940 दिसा चर्चिलान House of Commons त उलोवप केलें तें इंग्लंडाच्या इतिहासांत मासणाचें उल्लें. ह्या उलोवपाचो अणकार दिवपाचो म्हाका मोह जाता देखून थोडे भितर सांगपाचो हांव हांगा यत्न करूं. चर्चिलान सांगलें 'हांवें म्हजे-वांगडा सरकारांत आयल्यात तांकां जें मांगलां तेंच ह्या सभागृहांत सांगूंक सोदतां. म्हजेकडेन रगत, स्वप्न, दुका आनी हून ह्यो गजाली सोडून तुमकां दिवपाक दुसरें कांयच ना. आमचे सामकार अंक भयांकृत अरिष्ट आयिल्ले आसा... फुडले कांय म्हयने आमकां झूज करचें पडटलें आनी त्रास भोगचे पडटले. आमचें धोरण कितें अशें तुमी विचारतले. आमचें धोरण एकच. दर्याचेर, भुंयेचेर आनी हवेंत, देवान दिल्ले पुराय शक्तिनिशीं झूज पेटोवप मनीसजातिच्या इतिहासांत भोवच दुर्दैवी आनी क्रूर अशी राजवट आयल्या तिचे आड आमकां सगळ्याचें आसा. तुमी आमकां विचारतले, आमचें ध्येय कितें? हांव एकाच उतरान जाप दितां. आमचें ध्येय एक: विजय. कितलेंय मोल दिवंचें पडूं, कितलेंय त्रास सोंसचें पडूं आनी कितलींय वर्सां हें झूज तशेंच चलत रावूं, विजया बगर आमकां दुसरो मार्ग ना. कारण विजय आसल्यारच आमी जगू शकतात. तुमी घट ध्यानांत दवरात. ब्रिटीश साम्राज्य आनी ब्रिटीश साम्राज्यासामकार आशिल्ले व्हडले ध्येय विजयाबगर कशेंच जितें उरचें ना. म्हजें काम हांवें खुबूच उमेदीन आनी आशेन हातांत घेतलां. आमचें जें ध्येय आसा तें साध्य करपाक आमी खंयच उणे पडचे नात अशी म्हाका खात्री आसा. प्रशा वेळार म्हाका तुमचो सगळ्यांचो पालव मागपाचो हुक आसा. आनी हांव म्हणटो आमी सगळे एकवट करूनच फुडें सरूंया.'

चर्चिलाच्या ह्या ल्हानशा उलोवपान इतिहास घडयलो.

— मनीस आपणाल्यो ल्हान-सान चुको आपूण जावन सांगपाक लागलो म्हणटकच, धरून चलचें, हो आपणाल्यो व्हडल्यो चुको लिपोवंक सोदता.

— सुखी आनी संतुष्ट मनशान केन्ना समाज वयर काडला म्हय ?

ए--- साला---

— विद्यानन्द प्रभू

ए... साला, वो ... साला, ...
साले को, ... हमारी तकदीर साली,
त्याच्या आयला ... साला, साल्याक कित-
लेंय सांगलें तरी साला ... वाक्या कणकणी,
उतरा कणकणी साला, साला, साला ...

१९५६ सालांत जेन्ना म्हजें पावल
पयलेच फावट मुम्बयच्या व्ही. टी. स्टेशनाक
तेंकलें तेन्ना पयलेवयलें कानार पडिल्लें हें
नविदादिचें, अपुरबायेंचें आनी अप्रप अशें
उतर. उठटा, बसता थंय साला ह्या उतराची
परवड नव्यानच आयकल्लीं उतरां माणकुलीं
भुरगीं जशीं रोखडींच आनी अचळय जिवेर
झेलतात तशें आमचें जालें. म्हजें तशेंच म्हजें
वांगडचे कॉलेजीनीं शिकूंक आयिल्ल्या निष्पाप
गोंयकार भुरग्यांचें.

हो साला आमचे इतलो अंगवळणी
पडिल्लो की उतरापावलाक 'साला' बगर
उतरच फुटनासलें. दिसतालें, साला म्हळ्यार
आसतली एक गाळ ... व्हडलिशी सीरी-
यसली घेवपाची न्हय. दुसऱ्याक दिली कितें,
आपणें घेतली कितें, खंयच कोणाचें कसलेंच
लुसकान ना. तेन्नाची आमची हिन्दोय तसलीच
ती. सिनेमांत आयकल्ली. शाळेंत शिकूंक
नाशिल्ली. आनी गिनेमांतय 'साला' हें
उतर ना अशें केन्ना जालें ना. ताकालागून
साल्याचें आमकां केन्ना सोयरसुतक दिसलेंच
ना. इतलेंच न्हय जाल्यार 'साला' म्हणपाचें
नासत जाल्यार ती हिन्दी भासच जायना
असो सोयिस्कर समजय करून घेतिल्लो आमी.

आनी त्या साल्याचो मेकळो उपेग करूंक आमी
इतले मेकळे जाल्ले की खंयूय हिन्दी उलो-
वपाची संद आयली रे आयली, (ना म्हळ्यार

दूदवालो भय्या दिसतकच ती येताली) की
सुरवात करपच साल्याच्या श्री गणेशान.
मनात कसली भिरांतच दिसनाशिल्ली इतलो
'साला' आमचे संवकळिचो जाल्लो.

पूण दीस वता तशें वचत रावले आनी
एक दीस अशें कळ्ळें की हिन्दी भाशेंत बाय-
लेच्या भावाक 'साला' म्हणटान आतां
जाली पंचायत. बायलेचो भाव म्हळ्यार
मेवणो आनी ताका जर हिन्दींत साला
म्हणटात जाल्यार ह्या साल्याचो कित्याक
इतलो हो बोवाळ ! आमी तेन्ना सामके
वयावयले तरनाटे. कोणूय चली दिसली रे

दिसली, नदर वळ्ळीच ते दिकेन इतले
वखवखलेले. तेन्ना विचार आयलो, एके
सुंदर बलयेच्या (चली म्हणटकच ती सुंदरच
आसूंक जाय) भावाचो भाव कित्याक वाडचो
न्हय. (भाव वाडपाची मास आमकां मुमंयत
यत पासूनच कळूंक लागिल्ली.) त्या भावाची
पयलीं वळख काडप, ताचेलागीं सलगी करप,
इल्लें इल्लें करून ताच्या घराकडेन वचपाचें
निमित्त काडप आनी निमाणें तिची वळख
करपाची संद सोदप. हो तर सोंपो आनी
कटकट नाशिल्लो शिनेमी उपाय जण एका
तरनाट्याक खबर आशिल्लो ! तेन्ना हाकाच
लागून काय साल्याचें हें येदें कवनूक ?
येवजी येवजी येवजिलें पूण कुवाडे तेन्ना
सुटलेंच ना.

एक दीस उलयतां उलयतां आमच्या फ्रॅन्ड
सर्कलांतल्या एकान एक खबर सांगली, ती
अशी :- एक खंय येवरोपेव भारताचे
भोंवडेर आयिल्लो. भोंवतां भोंवतां तो
मुम्बयत पावलो भोंवडेर आसताना जायते
कडेन जायत्या फावटी ताका लेखून जायत्या
जाणांनी 'साला' म्हणिल्ल्याचें ताणें केंव
केल्लें. एकासारकें तें उतर कानार

हो 'साला' आमचे इतलो आंगवळणी पडिल्लो की उतरापावलाक
'साला' बगर उतरच फुटनासलें.

'साला' म्हणपाचें नासत जाल्यार ती हिन्दी भासच जायना असो
सोयिस्कर समजय करून घेतिल्लो आमी. एक दीस अशें कळ्ळें की हिन्दी
भाशेंत बायलेच्या भावाक 'साला' म्हणटात.

'साला' हें उतर तशें पळेल्यार व्याकरणांत जात नाम पूण
वेव्हारांत ताचें जाल्लें विशेण.

एक फावट वाचता आसतना 'शालक' हें मूळ संस्कृतावयल्यान
आयिल्लें उतर दोळ्यांमुखार सट्ट करून उबें रावले आनी 'साला'चें मूळ
धपक्याभितर हाताक लागलें. एकापरस एका खाण्या साल्यांचे मुखवटे
दोळ्यांसांमकार येवन तोल्यान उबे रावले.

पयलो आयलो शकुनी मामा ....

दुसरो विराटालो साला- कीचक

तिसरो - राजशालक शकार-

'साला' ह्या उतरांतच तिटकानाची जी एक भावना उकती जाता
ती आयज गाळिच्या रुपान समाजांत वावळूंक पावल्या. भायेंतले उतरा-
वळींत 'साला' हें एक राग उक्तावपी उतर जावन पडला.

मारिल्ल्यान ताची उत्सुकताय वाडली आनी 'साला' म्हळ्यार कितें हो प्रस्न अखेरेक ताणे ताचे वांगडा आशिल्ल्या गायडाक विचारलो. पयल्याच फाराक गायड मातसो काचाबूल जालो. पूण रोखडेंच ताणें सांगून घेवन आडखळ नासताना ताका जाप दिली : 'साला म्हळ्यार मेवणो- brother-in law.

'What? brother-in-law?' तो अजापभरीत जावन आयकतालो. एका परकी मनश्याक आपणाले बायलेचो भाव मानून ताचो आदर करप ही गजाल भारत सोडून संवसारांत हेर कडेन खंयच ताणें पळोवंक नासली, आयकूंक नासली. ताणें भारतांत येवचेपयलीं भारतीय संस्कृतायेविशीं जायतें वाचितलें पूण खंयच्याच पुस्तकांत हे गजालिचो उल्लेख ताका मेळूंक नाशिल्लो. तो खोशयेन भुल्लुसलो-इतलो भुल्लुसलो की भारतीय संस्कृतायेविशीं ताच्या मनांत आशिल्लो आदर धपक्यांत कितल्या तरी पटींनी वाडलो. ताका हे गजालिची इतली तोखणाय दिसली की फुडें खंय ताणें आपणाल्या मायदेशाक पावनाफुडें बरयल्ल्या भारत-भोंवडेच्या वर्णनांत हे गजालिचो भोव कवतुकान उल्लेख केल्लो आसा.

भातां आमच्या दोस्तान सांगिल्ले हे खबरेत थोडो भोव अतितायेचो वास आसुंयेता एक वेळ, पूण बोध घेतलो जाल्यार इतलें म्हणू येत की त्या येवरोपेवाक जें दिसलें तें कोणाकूय दिसपासारकेंच. अन-बळव्याक लेगीत आपणाले बायलेच्या भावाचो मान दिवन पाचारप, ताचो आदर करप ही कितें ल्हानसान गजाल न्हय.

तरी आसतना तकलेंत एकच किन्तू हुळ-हुळटालो आनी विसतालें, 'तशें जाल्यार साल्याचो उपेग बऱ्याखातीर कित्याक करिनात? तें उतर उच्चारपी मनशाचो रोखय बऱ्याचो नासता तें कशें?'

करतां करतां एक दीस कोण तरी एक बकिली बाण्याचो मनीस भेटलो आनी ह्या ना त्या कारणाक लागून ताणें 'साला' ह्या उतराची कायद्याच्या तंत्रान फोडणिशी केली. तों मेरेन 'साल्या'न तशें सामकेंच वायट वळण घेवंक नासलें. ताचें म्हणणें आशिल्लें

तें हें अशें :- 'संवसार हो कितें सरळ चलता न्हय? सगळोच आड वळसांचो वावर. आनी वकील जाय पडटात ते ह्या आडवळसांच्या उतरांचो खरो अर्थ काडपाच्या कामाक.' हीं प्रास्ताविकाचीं उतरां सोंपोंवन तणें फुडें सांगलें, 'साला म्हळ्यार बायलेचो भाव' असो सरळ नात्याचो अर्थ काडिनासतना 'तुजे भयणीकडेन म्हजो लिंग वेव्हार आसा' असो आड अर्थ काडपांतच ती अर्थपूर्ण गाळ जावंक सकता. आवयवयल्यान जावं बापायवयल्यान गाळ संवनात तशी ही एके तरेची वळसो घेवन भयणीवयल्यान दिल्ली गाळ. साला हें उतर त्या अर्थानच गाळ म्हूण वापरपाची वज जाल्ली आसा.' ताचें सांगप इतलें परिणामकारी नासलें की तें पटपाक अदीक कळाव लागलोना ताचो परिणाम वायटसो जालो ना. 'साला' हे गाळींत एक बुरसो, पोजडो संबंद उकतो जाता हें सुशिक्षीत मनाक कळना फुडें आपशींच जिवेक लगाम बसलो आनी सहजतायेन, कांयच करिनासतना जी गाळ तोंडांतल्यान भायर सरूंक पावताली ती ते उपरांत उक्ताडार, चार चवगांमुखार कशीच भायर सरना जाली. निमाणें गाळ घाला एकल्याक आनी ती लागप दुसऱ्याक ! जिचो हे गाळयेच्या वेव्हारांत कांय संबंदच ना अशे एके निरपराध व्यक्तीक ! (बाकी चडश्यो गाळी तश्योच आसतात हें वळयां सांगपाची गरज ना.)

म्हजेकडल्यान 'साला'चो उद्धार ते फुडें चडसो केन्ना जालो ना तरी हेरां कडल्यान तो उणो जावपाक कारण नाशिल्लें. देखून सकाळीं उठपासून रातिचो हांतुणार आंग तेंकय मेरेन 'साला'चें सहस्त्रनाम अडी अडचणीबगर कानार पडटालें हें आनीक सांगूंक नाका.

'साला' हें उतर तशें पळेल्यार व्याकरणांत जात नाम. पूण वेव्हारांत ताचें जाल्लें विशेशण. आनी नामावरी विशेशणय विकारी उतर जाल्ल्यान दादलो साला जाल्यार बायल साली जाताली. साली म्हळ्यार मेवणी. पूण तिचेंय सरूप 'साला' वरी जाल्ल्यान चाटे-पावलाक तिचोय उद्धार जातालो म्हणपाचें सांगची गरज ना. आमच्या वकील इश्टाक

जेन्ना 'साली' हे गाळिचो अर्थ कायद्याच्या तंत्रान उकतो करपाची विनवणी केली तेन्ना तो इल्लो गप्सणलो. ताका सारकें बरें ते विशीं सांगूंक आयलें ना. पूण कितलोय जाल्यार तो पिडाचो वकील. ताणें समर्थन करून म्हळें, 'साला'चो जो अर्थ हांवें सांगला तो ते गाळिचो खरो अर्थ. आतां गाळ म्हणटकच ती दादल्यांवरी बायलांकय लागू जाता, इतलें म्हणपाचें आनी सोडून दिवपाचें. अर्थाचो कीस काडपाची थंय कसलीच गरज ना.'

एका फुडें एक दीस वचत आसले पूण 'साला'चें प्रस्त केन्नाच उणे जालें ना एक दीस वाचत बसला थंय अचकीत 'शालक' हें मूळ संस्कृतावयल्यान आयिल्लें उतर दोळ्यांमुखार सट्ट करून उबें रावलें. अर्थ काडून पळेत जाल्यार तो मेवणो म्हणपाचें सिद्ध जालें. आनी धपक्याभितर 'सालाचें' मूळ हाताक लागलें. साला हो मूळ संस्कृत शाला जावं शालक ह्या उतरापासून जल्माक आयला हें कळपाक अदीक कळाव लागलोना. आनी केदोवेळ पासून सुटून सुटना अशें उमाणें सट्टकरून सुटिल्ल्यान जीव ल्हवगीक जावचो तशें जावन एकापरस एक खांप्या साल्यांचे मुखवटे दोळ्यांसामकार तोल्यान उबे रावन म्हज्यो तावत्यो बावत्यो करतात असो भास जालो.

सगळ्यांत पयलीं, जाचेबगर येदें महाभारतच जावंक पावचें नासलें तो म्हा-दुश्ट, पाडे बुद्दिचो, वांकड्या तोणाचो आनी मोडके कुडिचो दुर्योधनाचो मामा, ग धारीचो भाव आनी धृतराष्ट्र राजाचो मेवणो म्हळ्यार साला शकुनी दोळ्यांमुखार आयलो. पुराय महाभारतांत दुश्टांचो शिरोमणी कोण म्हूण विचारलें जाल्यार पयल्या फाराक कितेंच यवजिनासतता कोणूय नांव घेतलो जाल्यार तें एका शकुनीमामाचें. त्या 'साल्या'क लागुनच महाभारत घडलें अशेंच घडये म्हण ले. धृतराष्ट्राचो बुद्धीभ्रंश करून ताका वांकडे नीतिची वाट दाखोवपी हो शकुनी पुराय कुरुवंशाक ना नपश्यात करपाक कारण जाता हे गजालिचो राग अक्तावपाचें काम 'साला' ह्या उतरान कोणेंय सामान्यान केलें जाल्यार तें सहजस्फूर्त आसा.

हो शकुनी भावरांक खुबयता; दोळे फुटक्या भावोजिच्या काळजांत तेंवत आशिल्ले पुतां-विजिचे सुप्त मायेक चाळयता आनी दोळे नाशिल्ल्यान राजाचीं वस्त्रां प्राप्त जावंक पार्वलिनात ह्या न्यूनगंडाक लागून भितल्ले भितर हुलपत राविल्ले अधिकाराचे वान्मेक तेल घालून जाळ वाडोवपाचें काम हो सालो इतलें चोख करता की ताचे बगर कौरव बापूय पुतांचें चांट फुडें पडुंकच पावना. ह्मिनापूरच्या राजकारभारांत गांधार राजपूत शकुनी हाका पडपाचें कांयच कारण ना, ताणें परतें आपल्या देशाक वचचें अशें खासा ताची भयण गांधारी सांगता आसतनाय तो तें कानामनार घेना. इतलेंच न्हय तर तो तितल्याच नेटान आपल्या साल्याच्या अधिकाराचेर बोट दवरून, भावरांच्या फुडाराचें ताचेबगर बरे भशेन पळोवपी दुसरो आनीक कोण आसा अशें विचारून आपणाल्या राज्यांत वचपाचें एक जात मान्य करिता. हांगा शकुनी हो सालो म्हूण कितलो अधिकार दाखोवं शकता तें आपशींच दिसता. मेवण्याच्या सांगण्यान राजा गणमणटा ही गजाल तर दर एक फावटी धडधडीत सिद्ध जाता. आपणाल्या पुतांचेर आशिल्लो आपल्या मेवण्याचो प्रभाव ना करपाचें जावं उणो तरी करपाचें काम धृतराष्ट्र करूंक शकना हातुंतच कुटुंबांतलें साल्याचें व्यक्तिमत्व कितलें प्रभावी आशिल्लें तें दोळ्यां सामकार येता.

शकुनी वरीच दुसरो एक म्हत्वाचो सालो महाभारतांत दिसता तो म्हळ्यार कीचक. राजा विराटाचो मेवणो आनी राणी सुदेष्णीलो भाव. मेवण्यामुखार राजाचें कांयच चलना. पांडव अज्ञातवासांत विराटाल्या दरबारांत वेगळीं वेगळीं संवंगां घेवन वावरत आसतात. द्रौपदी सुदेष्णीची सैरंदी नांवाची दासी जावन तिच्या अंतःपुरांत वावुरता. थंय तिचेर कीचकाची नदर पडटा आनी तो भाळटा. इतलो की तिका वश करपाचे सगळे उपाय करून तो पळेता. पूण ताचें थंय कांयच चलना. अखेरचें ताचें शस्त्र म्हळ्यार बळजबरी करून तिका वश करपाचें- थंय तो फटवता आनी जीव वगडावन बसता. खासा तागेल्याच राज्यांत ताचो मेवणो कीचक ही असली नीतीभायरी दुश्ट

करणी करता ती धडधडीत दिसता आसतना विराट कीचकाक आडावंक शकना, ताका कांयच म्हणूंक शकना, हांगाच 'साल्या'चें वर्चस्व कितलें म्हणटा तें दिसून येता. राजा असमर्थ जाल्ल्यान पांडवांक निमाणें दुसरो उपायच उरना. साल्या कीचकाच्यो साली काडपाचे काम अखेरेंक बल्लव रानपी जावन वावुरपी भीमाकच करचें पडटा.

असोच आनीक एक नामनेचो आनी खांपो सालो आसचो नदरेमुखार उबो रावना तो म्हळ्यार 'मृच्छकटिक' ह्या शूद्रकाल्या नाटकांतलो राजशालक 'शकार'. शकाराक शाणोसुरतो कोणच म्हणचो ना पूण तो ज्यो ज्यो पिशेपणाच्यो म्हूण करण्यो करता तांतूंत ताचें पाडेपण आशिल्ल्या. 'पाडाच पडूं ताचें' म्हूण एकान एक प्रेक्षक म्हळे बगर रावना ह्या नाटकांत 'राजा'क माचयेर येवपाची संदच दिवक ना, इसली साल्याची सालेगिरी दोळ्यांत भरता. शकार राजाचो मेवणो जाल्ल्यान ताका खलपुरुस करून न्या काळार आशिल्ल्या 'साल्या'च्या संकेताक न्याय दिल्लो आसा अशेंच म्हणूं येत.

हो 'सालो' एका काळार उत्तर भारतांतल्या राजघराण्यांनी एक भोवच म्हत्वाची असामी जावन आशिल्ली हें विसरूंक फावना. रजपूत राजघराण्यांत आयिल्ली सूनवाय इल्लो इल्लो करून आपलो शेक चलोवंक लागताली. ताचो परिणाम असो जातालो की राज्यांतल्या अधिकार पदाचेर तिच्या कुठारच्या मनशांच्यो नेमणूको जाताल्यो. नशिबानसार तिच्या तरणेपणांत आनी तेंय तिचो एक माणकुले पिरायेचो कुंवर आसतना राजा भायर पडलो जाल्यार आनीक वाचरपाचेंच ना. तिच्या कुठारचेच लोक सत्या गाजोवंक लागताले आनी वेळ पडल्यार राज्याचे गादयेचो बळजबरेन ताबो घेताले आनी ह्या लोकांचो मुखेली आसतालो सालो.

एक फावट लग्न करून दिलें की चलयेच्या आवय-बापायक तिच्या घोवाच्या घरा कसलीच लागणूक नामता अशी भारतीय परंपरा. चुकून माकून थंयतीं पावलीं जाल्यार तिगेर अन्न उदक लेगीत घेवपाचो तांकां अधिकार नाशिल्लो दान दिल्ले चलयेच्या घरचें कितेंच घेवंक जायना हो घरंदाज

मनशांनी पाळपाचो संकेत. ताकालागून तिगेर येवपी वचपी तिच्या कुठारचो मनीस म्हळ्यार तो एक तिचो भाव आनी भावोजीचो 'साला.' ते भायर घरांतल्या भुरग्यांचो तो मामा. तांकांय जाय जाय दिसपासारको... तांचे खूबच लाड करपी. ताकालागून साल्याची सत्या त्या घराण्यांत आडवाटेन आपशींत मुळां धरूंक पावताली. ताका हट्ट म्हणपाचें कोणाकच काळीज जाय नासलें. ताचो त्या घरांतलो मनमानेस्त कारभार पळोवन घरच्या मनशांची तकली उसळूक लागताली. आनी पुरत्यांत राजा जेन्ना ह्या साल्याचे सांगणेन कारभार चलोवंक लागतालो तेन्ना जाल्यार 'साल्या'च्या नांवान बोटां मोडपा भायर दुसरें आनीक तीं कांयच करूंक शक नासलीं. 'It is certain that a king swayed by the counsels of his wife's brother was held in contempt.' अशें इरावतीबाय कर्वे सांगतात तेन्ना तें तंतोतंत खरें दिसूक लागता.

'साला' ह्या उतरांतच तितकाश्याची जी एक भावना उकती जाता ती आयज गाळिच्या रुान समाजांत वावरूंक पावल्या. भाशेंतले उतरावळीत साला हें एक राग उक्तावपी उतर जावन पडलां.

उत्तरेकडल्या वाठारांत दिसता तें साल्याचें रूप मात दक्षिणेकडच्या मेवण्यांत दिसून येना. तो भावोजीलो मेवणो आनी भयणिली जिवाचो भाव. सालो म्हणपासारकी ताची करणी न्हय. म्हळ्यार सालो आसुनय तो सालो न्हय हेंच ताचें वेगळेपण.

एक काळ असो आशिल्लो की उत्तरेकडल्या लोकांकडेन आमचो तितलोसो संबंद येनाशिल्लो. आनी साल्याच्यो खबरी तितल्यो कानार पावनाशिल्ल्यो. आयज ती स्थिती उरूंक ना. चाटें पावलाक कोणूय ना कोण-शर्मा जांव मिश्रा मेळटा आनी साला म्हात्स्य सुरू जाता.

एक दीस असोच पणजे शारांत कामाचे निमतान भोंवता आसतना कोणातरी दिल्लीच्या शर्माची नवीच वोळख जाली. ताचे वांगडा आनीक कोणतरी आशिल्लो. ताची वळख करून दितना शर्माजीन म्हळें,

‘यह हमारे सालें हैं, श्रीमान रमेश मिश्राजी’.
म्हाका बरेंस दिसलें ‘खुबच भोवमानान हो
साल्याची सरबराय करता जावंचे,’ मनांत
म्हळें. पूण धा मिनटांच जातात, तो ताजो
मेवणो मिश्राजी मिगार घेवपाक गाडचार
गेलाशें पळोवन हे वटेन ताजो भावोजी
म्हणटा, ‘यह साला - brother-in-law
बहोत सिगारेट पीता है ! घर जायेगा
कॅन्सर होकर एक दीन साला.’ पळेयात हो
साल्याचो प्रताप !

साल्याच्या सर्टिफिकेटाबगर कोणाचीच
सुटका ना. मागीर ती व्यक्ती जावं वा वस्तू
जावं. इतलो हो सालो आमच्या कांठचार
येवन बशिल्लो आसा. कोणाकूय कितेंय
उपहासान म्हणपाचें जाल्यार सालो नामतना
थंय पावलच उखलना. देखीक आयकात.
‘त्या साल्या पांडून येता म्हूण सांगिल्लें पूण
सालो आयलोच ना. म्हजी साली यादय धड
न्हय. नाजाल्यार वता आसतना परती एक
फावट साल्याक याद करून दिवं येताली. आतां
ह्या साल्याक सोदतलो खंय ? गाडी सारकी
आशिल्ली जाल्यार हुसको नाशिल्लो. पूण

तीय साली स्टार्टच जायना. सालास’

खंयच्याय सांगण्यांत असो हो साल्यांचो
शिताडो.

गोंयचे मुक्तचो लढो नेटान मुम्बंयत
चलतालो तेन्नाची ही गजाल. गोंयांत
चलताल्यो त्या राजकी घडणुकां वेल्यान
पुर्तुगीज सरकारा आड मुम्बंयच्या गोंयकारां-
मदीं जागृताय हाडपाच्या हेतान थंय आच्या-
पयच्यान भौशीक सभा जाताल्यो एक फावट
अशीच एक सभा सुंदराबाय हांलांत भरिल्ली
तांतूंत मुखेल उलोवप जावपाचें आशिल्लें
आचार्य अत्रे हांचें. देखून हांलांत खुबच खेट
जाल्ली.

सुरवेक जायत्या जाणांची उलोवपां जालीं.
मागीर मुखेल उलोवपी म्हूण अत्रे उलोवपाक
उबे रावले.

आचार्यान सुरवातच केली ती ही अशी
पुर्तुगेज राजवटिची वर्णना करतना तांणी
म्हळें, ‘सध्या पुर्तुगालमध्ये राज्य करणारा
हुकुमशहा हा ‘झार’ तर आहेच परंतु
‘साला’ ही आहे.’

आनी इतलो वेळ गंभीर चेरे करून
आयकतल्या लोकांचीं धांपिल्लीं तोंडां

हांशाचो स्फोट जावन एकदम उकतीं पडलीं.

‘साला’ म्हळ्यार कितें हें समजून
घेवपाखातीर एक फावट हांवें हिंदी-मराठी
शब्दकोश काडून पळेलो. जाल्यार तांतूंत
साला म्हळ्यार मेहुणा; शिवी. अशीं
दोन उतरां मेळ्ळीं. मेवणो आनी गाळ हांची
तशी एकामेकांलागीं लागणूक आपपाचें
कारण वयलेवयर दिसना; म्हूण तें कारण
सोदपाची बारीकसाण निर्माण जाली आनी
म्हाका सगल्यो ह्यो साल्यो उचापती करच्यो
पडल्यो.

भाशेचे उदरगतींत उतरावळ कशी वाडटा,
ही उतरावळ जण एके भाशेंत कशी येता
आनी दुगऱ्या भासांतलीं उतरां आपलीं
कशीं जावंक पावतात हाची बेस बरी देख
दितलो जाल्यार ती ह्या ‘साल्या’ ची
दिवंची. ह्या साल्याक एका काळार जितली
ताचे भयणीगेर मेकळीक आशिल्ली तितलीच
ताणें भारतीय भासांच्या संवसारांत आयसुकच
घेतिल्ली आसा. ते नदरेन पळेतलो जाल्यार
हो सालो एक खांपो, आगळिकेक संवकल्लो
साम्राज्यवादी Imperialist म्हणचो
पडटलो !

भारतांतलो हिंसाचार

(पान २२ वेल्यान)

वायट दिशा दाखोवपी साधू, बावा जावं घाडयांमारके अधर्मान पोटा
भरपी समाज- शस्त्र. ह्या अमत्या अन्नाडी लोकांचें विचार-परिवर्तन
कापाचें काम सुशिक्षीत वर्गाचें आसा. शास्त्रीय दृष्टीकोणांतल्यान
तांची यवजुपाची दिशाच बदलपाची गरज आसा. धर्माच्या नांवान
जाता ती ही हिंसा म्हळ्यार देशाची दशा काडपी एक करणी हाची
जाणवीक जावंक जाय.

राजकी कारणाक लागून जाता तो हिंसाचार ही आतां सदचीच
गजाल जाल्या. वेंचणुकां वेळार जाता तो हिंसाचार पळेनाफुडें
आमच्या देशांतलो लोकशाय खंयचें नश्टें रूप धारण करूंक लागल्या
ताचो सुलूस लागता. वेंचणुकां वेळावयले परिस्थितीचेर अंकूश
दवरपाचें काम राजकीय पंगडाच्या मुण्याच्यांच्या हाता भायलें
आसता अशें मानलें एक वेळ. तरी मत्तां मेळोवपाखातीर जमातीं
जमातीं भितर द्वेष वाडोवपाचें काम देशाचें हीत करूंक फुडें सल्ल्या
नेत्यांनीच करप म्हळ्यार ताका कितें म्हणप ? सवर्ण आनी हरिजन
हांचेभितर हालीं काळाक उपरसिल्लें रण वयल्यान पळेल्यार अर्थीक
शें दिसता. पूण अर्थीक कारणां इतलीच राजकीय कारणांय थंय
दिसून येतात. हालीं तेंपाक विद्यार्थीय उठसूठ ह्या हिंसाचारांत वांटो

घेतिल्ले दिश्टी पडटात. कितेंय निमित्त सोदप आनी रस्त्यार येवप.
थंय त्या कामाकय तांका ह्या ना त्या राजकीय पंगडाचो पालव
आसताच. विनोद म्हळ्यार, परिक्षेक सामुदायीक कोपटी मारूंक
विद्यापिठालागीं परवानगी मागतात आनी ती मेळना जाली की संप
करतात, परिक्षेचेर बहिष्कार घालतात.

पळोवंक गेल्यार निमाणें अशें दिसता की आयचे कसलेय
प्रस्न आसूं, अर्थीक, धर्मीक जावं समाजीक, तांकां अखेरेक राजकीय
सरूप आयलेबगर रावना. जो मेरेन राजकीय पंगडाच्या नांवान
सुवार्थाचें राजकारण चलतलें तों मेरेन हो हिंसाचार थांबपाची
कांयच आशा ना. राजकी पंगड जेन्ना ह्या असल्या सुवार्थाच्या
राजकारणापरस जनता जनार्दनाचें जीवनकारण करपाक आपली
शक्त कसाक लायतले तेन्नाच आयज दिसना ती हिंसा ना नपश्यात
जावन मनोसकुळी शांततायेन आनी सुखान नदूंक लागतली.

बरें काम मोन्यांनी करून अडोवचें-

कोणाक कळचें ना हे भाशेन

करतल्याक लेगीत ताची याद अुरूक जायना.

० ० ०

आंकरी

(पान १२ वेल्यान)

शिवंक जाय.

कुसूमाक दिसतालें आपलो बेट बाप्पाक सांगचो. पूण धीरच जालो ना. तें बेठेच चांचरत भायर गेलें. ताजे फाटल्यान भितर वतावतां हरीन म्हळें, ' सगळी कामां जशीं थोपोवन धल्ल्यांत. खंय म्हण काम मेळना. पावसाचे तीन म्हयने हे अशेच.'

दुसऱ्या दिसा हरी जेन्ना कुराड घेवन भायर सरतालो तेन्ना कुसूमाच्या ओंठार उतरां हुळहुळटालीं. पूण शेवटामेरेन सांगप जमलेंच ना. तो गेलो आनी सारकें चुटपुटत रावलें. पूण ताणें नित्सेवच केलो- आयज दुदी काडून विकचोच. थेट कपडोच दाखोवन बाप्पाक अजापांत उडोवंचें.

शेंजारच्या गंगाण्वाकडेन वचून ताणें निसण हाडली. गंगाण्वाच्या चेड्यान दुदी सखयल उतरोवन घेवंक ताका मदत केली. दुदी सखयल्यान दिसतालो ताचेपरस बरोच व्हड आसा अशें ताका दिसूंक लागलें. हाजे स रुपये सहज येतले ..

ताणें तो दुदी एका पांटल्यांत दवटलो. पांटलो तकलेर उखलून घेवन तें भायर सरलें. घरा फाटल्यान वरां फाटीं घालीत तें वतालें. दारांत एकाद्री बायल मनीस दिसली की तें विचारी- ' बाय, धवो दुदी येता ? '

कोणकोण ताका थांबयी. किमत विचारी, एके बायलेक ताणे स रुपये म्हूण सांगतकीर कितें \$ \$ म्हूण ती किचाल्ळी. मगेर ती बायल कुसूमाक पिशांत काडीत दुदी तीन रुपयांक मागूंक लागली. कुसूमान कांय एक उलयनासताना पांटलो उखल्लो आनी तें चलूंक लागलें.

कुसूमाक तसो विकपाचो अणभव अजि-बात नाशिल्लो अशें न्हय. खावेत्यान आंबे काडतकीर कांय आंबे हरीच्या वांट्याक येताले. अशे आंबे फाटीं तीनचार फावट तें घेवन भोंवलां. तेन्ना ते खपिल्लेय रोखडेच. पाटल्याचेर उडयो पडिल्ल्यो.

दुसरे एके बायलेन दुदी पळोवन ताका हट-किल्लें. दुदी तन्नो तरी आसा काय म्हणत ती

ताका नाखटाचेर नाखटां तोंपूंक लागली. कुसूमाच्यान तें पळोवं नज जालें. ताणें म्हळें,

' बाय, नाका जाल्यार घेवं नाका. पूण बेठीच नाखटां तोपू नाका. फळ वायट जातलें.

हाजेर ती बायल धेंगशेत म्हणूंक लागली, ' कसलो गो देडदमडेचो दुदी तुजो. आनी शेत कितले. नाका म्हाका तुजो दुदी. घेवन चलूंक लाग.' ती बायल तोंडारच दार लावन भितर गेली

बाजार चौक, देसायवाडो, देऊळवाडो, झरीकडेन सगळें भोंवन जालें. पूण दुदी काय खपनाशिल्लो. मोल तीन साडेतीन रुपयांवयर येनाशिल्लें.

तें आतां चलूनचलून थकिल्लें. तकलेवेळें वजेंय जड, मणाचें जावंक लागिल्लें. मदींच पावसाची दडक येताली. मगेर ताका खंय-तरी आडसाराक रावचें पडटालें. पिनिल्ल्या पोलक्याची भिरांत तर आशिल्लीच. तो मदीं-मदीं सांवरून धरचो पडटालो. आतां थेट घराच वचचें अशें ताका दिस. पूण काल पळोवन आयिल्ल्या कपड्यांचो सुरेख रंग दोळ्यांमुखावेल्यान हालनाशिल्लो. हो दुदी कसोय स रुपयांक खपचो अशें भोव दिस.

शेवटाक तर तें खुबच कंटाळ्लें. बावडें, बाविल्ल्या तोंडान परतलें. घराचे वाटेर एका बंगल्याचे गेटीकडेन उबी आशिल्ली एक बायल मनीस दिस्तीक पडली ' बाय दुदी घेता ? '

ती बायल म्हऱ्यांत आयली. ' कोण हरीलें चेडू मुणो तू ? '

कुसूमान हय म्हळें आनी व्हड आस्तेन पांटलो सखयल दवटलो. मोल सांगतकीर वाणपण सुरू जालें. बायल चार रुपया वयर येवंक कशीच तयार ना जाली.

इतल्यान तिजो णवधा वसांचो चेडो आयलो. ताच्या हातांत बेगडींत गुठलायलेली व्हडशी चॉकलेट आशिल्ली.

' कितले घेयले रे ? ' आईन विचाल्लें.

' णव रुपये दिले '

' अशें, बरी मेळळी. '

हें आयकोन कुसूमान अजापान म्हळें, ' कितें, णव रुपये ते चॉकलेटीक ? '

तो चेडो चाळयत कुसूमाक म्हणूंक लागलो, ' कॅडबरी ती. दोन रुपयांक मेळूंक दुदी न्हय तो. '

' आम्हू रे. वच तूं घरांत. कितें गो दिता चार रुपयांक ? पावसाळ्यांतल्या दुदयाक रुचच आसना. पचक सामको '

कुसूम हट्टाकच पेटिल्लें. ताणें पाटलो उखललो आनी तें चलूंक लागलें. मदीं एका-दोगांनी हटकिलें पूण ताणें हुंगुनय चयलें ना.

तें घरा आयलें आनी ताणें पांटलो घप्प-कन खाला आपटिलो. तातुंतलो दुदी वांकडो तिकडो कुशीक वचून पडलो आनी कुल्या-वटेन फुटलो. धवो गीर भायर दिसूंक लागलो. त्या दुदयाकडेन एक फावट भारी रागान, तिरस्कारान पळेलें. तो ताका सामको कुचकामी दिसूंक लागलो. ' राकेस खंयचो, घेवन भोंवले हांव तकलेर. मायतोबर मान मोडूंक पावली. ' ताणे चुंबडिचें फटें सोडयलें आनी ताजेर भरकन्न पसरोवन वालें.

ताका खूप थाकाय आयिल्ली आनी ताजें मुखामळ सामकें बाविल्लें. तें हुंबरार वोगगी बसलें. अचकीत ताका हड्डें फुटून रडूंकच येवंक लागलें. तें हुंडव्यार हुंडके दीत उमथे मुठीन दोळे चाळीत रडारड रडलें.

रडप निवळटकीर ताका मातसें ल्हव दिसूंक लागलें. थाकायूय उणी जाल्लेवरी दिसली. तें उठलें, बाप्पा येवचे पयलीं जेवणाक कितेंय तरी करूंक जाय. भितर वचून ताणें सूप आनी आयडोळी हाडली. दुदी उखलून ताणें चरचरीत आयडोळेचेर कापलो. पळेतापळेतां हरव्या-धव्या फोडींनी सूप भरून गेलें.

अंबूआई दारांतल्यान वताली. वेतावेतां आंगणांत थांबून म्हणूंक लागली, ' तुजो बाप्पा हरी गो, तूं तरी कितेंय मांग ताका. कितलो पावस ! आनी वारो तरी कितें उणो ! त्या कामतील्या आंगणांतलो माड घरार लकला खंय. म्हण कितें जालें ? हरी त्या निसरड जाल्ल्या माडार चडून वुडटां मारता. उपरांत कुडक्यान कुडके करून अख्खो माड सखयल घेतलो खंय. कितलो ऊंच माड तो, वाऱ्यार सामको झोले घेता.

पळोवन म्हाका घुंवळच आयली.'

कुसूमालें काळीज चरचरलें. तें तळमळलें. आतां खंयच्याय खिणाक आपणाक पर्थें रडें फुटलें अशें दिसूंक लागलें. तें उठलें. ताणें सूप व्हरून भितर दवरलें. भायर येवन बाप्पाची वाट पळेत आंगणांत उबें रावलें. पूण पावसाच्यो दडकेर दडको येताल्यो. ते भितर आयलें आनी आतां रांदपांत गुल्ल जालें. दुदयाची बाप्पाक तरी बरी भाजी करून घालची म्हण वावरूंक लागलें. अंबूआईकडेन बचून ताणें थोडो मसालो हाडलो. गाड्यांत थोडीं सुकीं सुंगटां आशिल्लीं. तीं काडलीं. ताणें मस्त तोपभर पातळ भाजी केली.

भायर पावस रक्तच आशिल्लो. काळ्या-कुट्ट कुपांनी मळब भरून गेल्लें. वांगडा घे म्हण झाडमोडो वारो व्हांवतालो. मदींच तट्टयांचू करून मळब वाजतालें आनी झग्न करून जोगूल मारतालें.

मळब काळ्या कुपांनी भरिल्ल्यान बेगीनच काळोक देवन आयिल्लो. खऱ्यांनीच सांज जाल्या काय वेळ अजूनूय वयरच आसा कांयच कळनाशिल्लें. पूण बाप्पा काय येवनाशिल्लो.

कुसुमान दिवो लायलो आनी दिवो फुड्यान दवरून तें ओमरेंत बसलें, पावस मदींमदीं पडतच आशिल्लो. पावळेची चुड्ठां थार दिनासताना गळटालीं.

चिमणेच्या फिकटशा उजवाडांत बाप्पाची आकृती झळकतकीर तें सटकून उठून उबें रावलें. भितर सरपी बाप्पाकडेन एकधारी

नदरेन पळेत रावलें. बाप्पान चिप्प भिजिल्लें कामळीफटें झाडलें आनी दांडयेर उडयलें. तकलेचो रुमाल काडून आंग पुसलें. आनी हुश्याकन् थाकाय झाडलिशी केली. कुसुमान रडकुच्या सुरांत विचाल्लें,

‘बाप्पा, आयज तूं पावसाचो माडार चडून माड मारतालो खंय ?’

‘तुका कशें तळलें गो ?’

‘बाप्पा शप्पत, आमा तुका हाज्यान फुडें तूं माडाचेर, झाडाचेर चडूच नाका. म्हाका भिरांत दिसता !’

‘मगेर आमचें पोट कशें भरतलें बाय ! देवान थारोवन दिल्लो एक व्याप तो. तोच राखणदार.’

कुसूम कांय उलयलें ना. ताणें एक फावट खुबखुब प्रेमान बाप्पाकडेन पळेलें. ताजी ताका भोव काकुयट दिसली. तागेलें पोट सामकें फाटीक तेंकिल्लें. थाकायेन घुंवळ येवंक लागिल्ल्या मनशावरी ताका लकण मारताली.

‘चल बाप्पा, हातपांय धुवन यो. हांव जेवंक वाड्तां.’

तें वाडूंक लागलें. हरी हातपांय धुवन येवन मणयेर बसलो. एका ताटांत पेज आनी दुसऱ्या ताटांत ताट भरून भाजी वाडली. ताणेंय वाडून घेयलें.

‘घरावेलो दुदी काडलो बाप्पा आयज.’

‘बेसबरें केलें. दुदी तन्नो आसतानाच खावंक जाय.’

हरी धादोसकायेन जेवतालो. कुसूम आळीपळीन बाप्पाच्या तोंडाकडेन आनी ताटाकडेन पळेतलें. ताका आग्रो करून पर्थें वाड्तालें.

‘भाजी एकदम बरी जाल्या हां बाय. दुदीय बरो तो. इतलो तन्नो; व्हड दुदी बाजारांत स सात रुपयां सखयल मेळचो ना.’

हें आयकोन कुसुमाक भोवच खोशी जाली. आ. णाक एक पोलको जाय हेवूय तें विसरून गेलें. ताका दिसूंक लागलें, वोगीच तकलेर घेवन दारान्दार भोंवलें. तरी बरें कोणाक विकलो ना तें. बाप्पान तरी रुचीन पोटभर खालो.

पूण आपूण दुशी घेवन विकूंक गेल्लें हें अखेर मेरेन ताणें बाप्पाक सांगलेंच ना.

दोगांची जेवणां जालीं. तोंड धुवन येत हरीन एक खोल धेंकर दिलो मगेर कास्टे-कुशीक मुंजीक लायिल्ली एक मानशी पोटोळी काडली. ‘बाय, आयज बरी मजुरी मेळ्ळी. तुका कपडे शिवंक जाय मुगो ? फात्यां आमी दोगांय दुकानांत या.’ ताणें धांधांच्यो दोन कुचकुचीत नोटी काडल्यो आनी कुसुमाच्या हातार दवरल्यो. ‘दवर ह्यो.’

कुसूम आनंदान, अजापान तटास जालें. भोवभोव मोगाळ नदरेन बाप्पाक पळेत रावलें. •

हॉटेल कीर्ती

बार आनी रिश्टारट

रावपाची आनी जेवणाखाणाची बेस बरी वेवस्ता - अँयर-कंडिशनड कुडिची सोय

निरंकाल मार्ग, फोंडें-गोंय ४०३४०१

धनी : विश्वनाथ तु. प्रभु

कीर्ती जनरल स्टोअर्स

निरंकाल मार्ग, फोंडें-गोंय ४०३४०१

धनी : रुद्रेश स. प्रभु

भारतांतलो हिंसाचार

— सुमन्त केळेकार

हाली तेंपाक एकूय दीस असो वचना की ह्या आमच्या देशांतल्या खंयच्या ना खंयच्या वाठारांत हिंसाचार ना. सकाळीं उठून पेपर हातांत घेनाफुडें दोळ्यांदिश्टी पडटात त्यो खबऱ्यो भश्यो: बिहारांत अमक्या गांवांत हरिजनाचे वसतेक सवर्णांनी उजो लायिल्ल्यान तातूंत २०-२० लोक हुलपून मेले; उत्तर प्रदेशांतल्या खंयच्या तरी एका जिल्ह्याच्या शारांत पुलिसांनीच दिसाधवळ्या दोगा जाणांक वाटेवयले वाटेर गुळी घालून जिवानिशीं मारून उडयले आनी तांचेवांगडा आशिल्ले एके वयावयले बायल-मनशेचेर आगळीक केली; आंध्र प्रदेशांत शारापसून पयस आशिल्ल्या एका गांवांत एका हरिजनवाड्यावयल्या बायलांक नागड्यो करून तांची गांवभर सोब्रे-भोंवण काडली; खंयचे तरी युनिव्हर्सिटीची वर्सुकी परिक्षा चलतना परिक्षेक बशिल्ल्या भुरग्यांनी देखरेक करतल्यांक सुरे दाखोवन सामुदायीक कोपटी माल्ली; महाराष्ट्रांतल्या एका तालुक्याच्या आडसाट्या गांवांत एके बायलेन आपणाक भुरगें जावंचें म्हूण एके खाष्ट देवतेक प्रसन्न करपाखातीर एका फाटो-फाट चार चलयांभुरग्यांच्या योग्यांचें रगत निच्या पांयार ओंपपा-खातीर दोगां मांगांलागीं संदान बांदलें आनी आपणालो बेत तडीक व्हेलो; राजकी हिंसाचारांक तर ओतोच आयिल्लो आसा. पंजाबांत दिसपट्टे खून जाल्लेच आसात खलीस्तानवाद्यांकडल्यान; जाल्यार बंगालांतल्या दोंगरी वाठारांत तीच गत. तशेंच म्हारगायेच्या नांवान, पगारवाडिच्या निमतान, कारखान्यांत चलिल्ल्या संपाक लागून, दोन राज्यां मजगतचो शिमेप्रस्न जावं न्हंये-उदका प्रस्न सुटना म्हूण, दोगां जमातींभितर दुस्मानकाय आसा म्हूण, एक ना हजार कारणांक लागून दिसपट्टो खंय ना खंय तरी हिंसाचार जाल्लोच वाचूंक मेळटा. अशे हे परिस्थितिची गंभीरताय जण एका नागरिकाक दिसूंक जाय. तेचभशेन ताचे फाटलीं कारणां तशेच ताचेर करपाचे उपाय हांची जाणवीक सगळ्यांक आसप भौच गरजेचें आसा. पूर्विल्ल्या इतिहासीक काळांतल्या भारताचेर नदर

भोंवडायली जाल्यार अशें दिसून येतलें की जेन्नाजेन्ना हिंसेन प्रळय-कारी सरूप धारण केलां तेन्नातेन्ना तिचे आड जनशक्ती जावं आत्मशक्ती उबी रावन तिणें हिंसेचें दमन केलां. वैदीक काळाच्या उत्तरार्धांत धर्माच्या नांवान आर्यांनी पशूहत्येचो कहर केलो तेन्ना तांचो निशेध करपाक महावीर-बुद्धाचो अवतार जालो. कलींग-झुजांत अशोकाचें जाल्लें मनपरिवर्तन धर्मचक्रप्रवर्तन थल्लें. महात्मा गांधीन भारतीय तत्वज्ञानाचो आनी राजकारणाचो मेळ सादिल्लो दिसून येता. तांणी अहिंसेचो मंत्र राजकारणांतल्या तंत्रांत आपणायलो. आज अंतरराष्ट्रीय मळारय, दोन म्हा-झुजांचो अणभव घेतले उपरांत हे फुडें राष्ट्रांराष्ट्रांमदलो हिंसाचार थांबूंक जाय हे खातीर संवसारांतली आख्यीं गष्टां अंतरराष्ट्रीय संघटनेक आपणालो तेंको दीत आसात. संवसारांत हिंसा कोणाकूच नाका जाल्या असो ताचो सगळो अर्थ काडूंक जाता. विज्ञानगन येदें तेमक गाठलां की ताचो उपेग नाशाखातीर केल्यार तो एक अविचार थरतलो आनी आख्यें विस्व झुजांच्या होमाखणांत हुलपून राख जावन वतलें हें जण एकाक खबर आसा. भंयान मनीस हिंसा करूंक प्रवृत्त जाता. तशेंच राष्ट्रांचें. दुबळ्या राष्ट्रां फाटल्यान भंयाचें भूत लागिल्लें आशिल्ल्यान किजील तांचे हातसून घडटा आनी मागीर हिंसा आपशींच आपणालें रुद्र रूप धारण करता. हो जालो अंतरराष्ट्रीय मळावयलो हिंसाचार. ताचो तितलोसो भंय धरपाची गरज ना. खरो खंय आसा तो ल्हान प्रमाणांत जाता ते हिंसेचो. शेजाऱ्या शेजाऱ्याभितर जी द्वेषाची भावना वाडटा, गांवांगांवांभितर दुस्मानकाय पेटून ताचो स्फोट जो तोणके-सुरे मारून जाता ती हिंसा वाडीक लागूंक दिवंक जायना. आळीचाळींनी रुजिल्लो हो सुपुल्लो हिंसाचारच फुडें सर्वनाशाक कारण जाता.

हिंसाचाराच्या कारणांची फोडणिशी करतना ताची चार मुखेल कारणां सांगूं येत:- वैयक्तिक, अर्थीक; समाजीक आनी राजकीय. हांतलें सगल्यांत म्हत्वाचें कारण म्हळ्यार तें अर्थीक. कांय थोडे दुडवांकार आना बाकिचे पुराय सगळे खंकनवाळ गरीब जंवर आमच्या समाजांत आसतले तंवर दोगांमजगतचो संबर्ध ना जावंक पावचोना. सगळ्या गरिबांक गिरेस्त करपाची निखटी कल्पना करून खोस दिवपाची लेगीत तांक आमच्या देशाक ना. गरिबी म्हणटात तो एक शाप. उपाशीं पोटाचेर उपदेशाचो कांयच परिणाम जायना. राष्ट्रीयत्वाच्यो व्हडल्यो व्हडल्यो काणयो तांकां सांगून कांयच जांवचेलें ना. तांचे मुखार प्रस्न आसता तो भूक भागोवपाचो. तो सोडोवपाची तांक जों मेरेन आमच्या राष्ट्राक येवंचिना तों मेरेन राष्ट्रनिर्मणिच्या कार्यांत तांचो वांटो मेळप शक्य ना. गरिबी मनशाक कितें करूंक लायना? चोरो, खून, लुटमार... सगलें. आनी एकफावट वायट कर्तुपांक संवकल्लो मनीस अखेर मेरेन तें करपाचें सोडिना. हिंसाचार वाडटा तो हो असो. स्वम करूनय मनशाक जेन्ना पोटाक चिमटो काडचो पडटा तेन्ना ताच्या रागाचो रोख सगळ्या समाजाचेर उरता. सुखान जियेतल्याचें सुख पळोवं नज जाता. देखून तो ताजें सुख काडून घेवचे खातीर धडपडटा-साहस करता-कायद्याची पर्वा करिनासतना- जिवार उदार जावन. जगांत चडशे हिंसाचार हे अर्थीक कारणाक लागूनच जायत

आसतात. मागीर ते एके व्यक्तीन केले आसूं जावं समुदायीक तरेन केले आसूं.

ना म्हळ्यार शारी वाटारांत असले हे हिंसाचार अदीक प्रमाणांत दिसतात ताचें कारण हेंच की शारा जिणेंत एके तरेचो कैफ आसता. तशेंच संधर्शाक आव्हान करपी शोषण करपी वर्ग विद्वार्ते आनी खुशालकायेचें जीवन कशें घालयना तें ते लागसून पळेत आसतात. आपणाल्या समांचेर मालक सुखां भोगता हाची तांकां जाणवीक जाल्ली आसता. आनी अश्या ह्या वातावरणांतल्यातच हिंसेची कीट उसळटा. खरें म्हळ्यार ही किटच ना करपाची तजवीज जावंक जाय. दिशिदिशीं श्रीमंत अदीक श्रीमंत जायत आसात आनी गरीब अदीक गरीब जायत चल्ला ही भास हे फुडें आयकूंक येवंक जायना. दरिद्रांत दीस काडटल्या समाजांतल्या ६० टक्यावयर लोकांक जगपा इतली थोडी तरी खोस मेळोवन दिवपाचे यत्न जावंक जाय. अर्थीक अन्याय कोणाचेरच जांवचे ना हाचेर समाजान पाळत दवरूंक जाय. जाल्यारच हे हिंसाचार आळाबंश हाडपासंबंदान केले प्रयत्न सफल जावंक पावतीत.

वैयक्तीक कारणांक लागून हिंसाचार जाताना तीं कारणां सोदचे पयलीं मनशाच्या निजी सभावाची फोडणिशी करप गरजेचें थारता. मनशांत खुनशी वृत्ती निर्माण जाता ताचीं कारणां शारिरीक तशीं मानसीक आसतात. देहाची दुखी जावं मनाची हाका लागून मनीस हिंसक जावंक पावता. **Conduct is an expression of mental life** मानसीक हार आनी निजेर उज्यांत तेल अशी परिस्थिती हाका लागून कांय जाणांच्या हातसून हत्या घडटा. देहाच्यो पिडा म्हळ्यो की तातूंत मगळ्या तरांच्या पिडांचो आयपाव जाता. हाचेर उपाय म्हळ्यार समाजांत बरें तरेचें वातावरण निर्माण करूंक जाय. शिक्षणाच्या मार्गान परिस्थिती सुदरूं येता. शारिरीक पिडाचेर वैजकी उपाय करून समाजांत स्वस्थताय हाडप कितें कठीण न्हय.

शामगेल्या देशांत बायलांचेर आगळिकां जावप ही एक मदची गजाल जावन पडल्या. ह्यो ज्यो आगळिको जातात त्यो समाजीक कारणांक लागून हें कितें सांगूंक नाका. ह्यो आगळिको हालींच जावंक लागल्यात अशें काय न्हय. पुरातन काळापासून जायत आसात. पूण ह्या कानाची त्या कानाक खबर नासतना. हालीं मान त्या गजालीची स्फाट जावंक लागला. अबला आशिल्ली एक वेळची बायल सबल जावंक लागल्या हाची ही निशाणी. भारतीय बायलांचेर आगळीक जाता ती कितें पुरायेन दुबळी म्हण न्हय. जाल्यार आमच्या देशांतल्या दायजान तिका सोबेची, तोखणायेची आनी भोगाची वस्त इतलेंच तिचें मोल केलां देखून. समाजान तिचें परसूय तिचें शील, तिची अब्रू स्ट्रेट मानली आनी तिचो घात केलो. बायलां समाजीक परंपरेची इतली गूलाम जाल्लीं दिसतात की आपणालें खंय चुकता हाचोच तांकां बो जावंक पावना. ज्या दायजान बायलांक भोगाची वस्त थारायलें तेच दायज आदर्श अशें मानपी कांय संप्रदाय आमच्या समाजांत आसात. आमच्या देशाची पंतप्रधान एक बायल मनीस आशिल्ली. पूण तिजेच राज-

वटीत बायल जातीक मेळूंक फाव तितलो न्याय मेळूंक पावलो ना. हाचेंच कारण म्हळ्यार आमचें दायजूच हें कितें सांगूंक नाका. आगळीक करप म्हळ्यार एक विकृताय अशेंच काय म्हणूनज. आगळीक करपी मनीस विकृत आसूं येता पूण सगळेच विकृत मनीस आगळिको करतात अशेंच काय न्हय, तशेंच विकृताय नाशिल्ले आगळीक करिनात अशेंच काय म्हणूनज. खर वासना आशिल्ल्या दादल्यावरवीं आगळीक जावंक पावता हें जितलें खरें नितलेंच दादल्यांच्या समाजांत आयची बायलमनीस सुरक्षीत ना हेंच खरें. तिका समाजीक प्रतिश्ठा ना. ह्या समाजांत सुरक्षीत जावपाक तिका तिच्या व्यक्तिमत्वाचो गरज आसा आनी हें व्यक्तिमत्व प्राप्त करपाक तिका भक्षक दादल्यापसून रक्षण करपाक रक्षक दादल्याचा जो तेंको लागता तो आपल्या हातांनी पयस करचो पडटलो. ती खंयच्याय दादल्या इतलीच स्वतंत्र, अर्थीक तांक आशिल्ली जावंक पावतली तेन्नाच तिचें स्वतंत्र स्थान सिद्ध जातलें. हे खातीर समाजीक परंपरा बदलुपाची नितांत गरज आसा हें आनीक सांगूंक नाका. बायलां बाबतींत हिंसाचार मुळ सावन ना करपाचो होच एक मार्ग आसा.

आपणालें संरक्षण करता आसतना दुसऱ्याली हत्या केन्नाकेन्ना घडप हें सभावीक आसता. मनीस संस्कृतायेची वर्णना करतना आपणालें संरक्षण करपाखातीर ताणें कसलीं कसलीं शस्त्रां तयार केलीं तें सांगतात. हाचो अर्थ होच की खासा आपणाली राखण करपाचो हक मनशाक जावं प्राण्याक सैमानच दिल्लो आसा.

समाजीक चालींक लागून रक्तपात जाता अशें आज तरी घडना. कित्याक तर त्या चालींचो प्रभाव आयज तितलो उरूंक ना. पूण धर्मांतल्या जावं जातींतल्या चालींक लागून मात रक्तपात जाल्लो दिसून येता. समाजांत जायत्या धर्मांचे तशे जातिंचे लोक आसतात. तांच्यो सगल्यांच्यो प्रथा- चाली एकूच नासतात. समाजाचेर जेन्ना नितीक कायद्याचो शेक चलतालो त्या काळार समाजीक चालीरितीचो प्रभाव आशिल्लो. तेन्नाच्यो चालीरिती आशिल्ल्यो पाप- पुण्याचेर आधारिल्ल्यो. फुडें ब्रिटिशांच्या वेळार आयलो 'Positive law.' आज सामान्यतायेन आमी जाका कायदो म्हण म्हणटा तो. हो कायदो निती मानताच अशें ना. ह्यो असल्यो चालीरिती अजुनय आमकां खंयखंय दिसतात. पूण त्यो विशिश्ट धर्माच्या जावं जातिच्या नांवान चलिल्ल्यो फकत त्या त्या धर्माच्या जावं जातिच्या लोकांक लागू आशिल्ल्यो. हांतल्यो कांय चाली जाल्यार इतल्यो रानवटी आनी क्रूर आसात की आयकनाफुडें आंगार कांटो उबो रावना भुरगें जावंचें म्हण दुसऱ्याल्या भुरग्यांक देवा- मुखार बळी दिवप हे मारकी खबर आयवता आसतना एके वटेन राग येता जाल्यार दुसरे वटेन देवाधर्माच्या नांवान चलिल्ली ही विटबना सोंसूंक जायना देवाधर्माच्या नांवान आपल्यो ह्यो ज्यो करण्या घडटात तांचें म्हत्वाचें कारण म्हणचे तांचें अज्ञान. दुसरें, देवाधर्मासंबंदान तांचे तकलेंत आशिल्ल्यो चुकियो कल्पना. आनी तिसरें म्हळ्यार आपणाल्या कायद्याक लागून साद्याभोळ्या लोकांक

(पान १८ पळयात)

इतिहासाची पाणा

काकासायबांल्यो चिटो

२०, अकबर रोड
नवी दिल्ली
१०-९-४८

प्रिय कवि,

मी २ तारखेला नरहरिभाजींना पत्र लिहिले होते. त्यांचे उत्तर त्यांनी साबरमतीहून ता. ७ ला लिहिलेले आज मला मिळाले. ते लिहितात की आश्रमांत सध्या अेक देखील मकान खाली नाही. आश्रमांतील कित्येक कार्यकर्त्यांनाच जागेची अडचण होत आहे. श्री जमनालालजींची कृती हरीजन कार्याला अर्पण झालेली आहे. सध्या तेथे हरिजन लोक राहतात. त्यांना तेथून काढा अशी अिच्छा तुम्ही किंवा कमलनयन करणार नाही न्याय आणि नीतीच्या दृष्टीने हरिजनांना जागा खाली करण्यास सांगणे अिष्ट होणार नाही आणि आतां तर कायदा देखील भाडेकरूंना रक्षण देतो.

आश्रमाच्या आसपास किंवा शहरांतही जागेची तंगी आहेच. तेव्हां तेथेही घर मिळणे कठीण आहे. आश्रम सध्या नव्या अिमारती बांधू शकत नाही.

अशा स्थितीत कुटुंबासहित साबरमतीला राहणे अशक्य दिसते. श्री. कमलनयननी वध्यालाच तुम्हाला घर लवकर बांधून दिले तर चांगले. गांधी स्मारक निधीकडून गांधी साहित्याच्या अभ्यासूची राहण्याची सोय झाली पाहिजे.

आश्रमात किंवा गूजराथ विद्यापीठांत अेखादी खोली घेऊन अभ्यासासाठी मधूनमधून जाऊन राहणे शक्य आहे किंवा नाही याचा तपास केला पाहिजे. तुम्ही श्री. पांडुरंग देशपांडे यांना लिहून विचारा. संबंध कुटुंब घेऊन राहण्याची जागा विद्यापीठांत मिळणे कठीण असेल. पण अेकटे जाऊन रहावयाला सुबलक जागा मिळेल असे वाटते. तरीही दोन्ही रीतीने विचारलेले बरे. अहमदाबाद मध्ये जागा मिळणे कठीण आहे असेच सर्व म्हणतात.

खानदेशांत धुळे येथे श्री. रामेश्वर पोद्दार यांनी स्वतःच्या घरा जवळ, गोशालेच्या शेजारी, अेक महादेव देसाजी स्मारक बांधले आहे. आणि तेथे श्री. प्रताप शेठ यांच्या मदतीने समग्र गांधी साहित्याचे एक पुस्तकालयही ते अुभे करणार आहेत. श्री विनोबांचे धाकटे भाऊ शिवाजी तेथेच असतात. श्री कमलनयनच्या मदतीने धुळ्याला राहण्याची सोय सहज होऊ शकेल असे वाटते. वध्याला घर बांधल्या नंतर स्थायी सोय होऊ शकेल.

जाग : जलय १९८९

कालच श्री दादामाहेव मावळकर यांचेही बोलणे केले की गांधी साहित्याच्या अभ्यासू लोकांसाठी साबरमतीलाच कांही घरे बांधली पाहिजेत. गांधी स्मारक निधीतून हे काम होऊ शकेल. त्यांना ही गोष्ट अिष्ट वाटली आहे. पण घरे बांधणे हे कालावधीचे काम आहे आणि तुमची गरज तर ताबडतोबची आहे. कमलनयनचे म्हणणे काय आहे ते विचारून कळवालच.

सावंतवाडी जवळ राहून गोव्याचे लोक (स्वातंत्र्य सैनिक) काय करीत आहे याची विश्वसनीय माहिती मिळवून पाठवू शकाल का ?

तुम्ही गांधी साहित्याचे अध्ययन मनापासून सुरू केलेच असेल. पट्टाभींनी लिहिलेला. ' काँग्रेसचा अितिहास ', अंनी बेझंटचे How India wrought for Freedom, India a Nation ही पुस्तके तुम्ही वाचली असतीलच. गांधींची ' आत्मकथा ', ' दक्षिण आफ्रिकेतील सत्याग्रहाचा अितिहास ' गांधी-गीता म्हणून नांवाजलेले त्यांचे ' हिन्द स्वराज्य ', ' गांधीजींनी साधना ', ' जीवनना झरणा ' ही पुस्तके तर सर्वांत अगोदर वाचली पाहिजेत. नित्यनियमित या कार्यी काय वाचले व अितर वाचन काय केले नोंधवही किंवा वासरी (डायरी) ठेवालच.

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

२० अकबर रोड
नवी दिल्ली.
१-११-४८

प्रिय कवि,

तुमची दोन पत्रे पोहोचली- २१.१० चे आणि २४-१० चे. श्री वसंतरावांनी तुम्हाला माझे अेक पत्र पाठविले आहे. ते वाचून तुम्ही अस्वस्थ होऊ नये. प्रत्येक वेळां तुम्ही मला कळवीत आलां आहांत. अनेक वेळा माझी सल्लाहि घेतलेली आहे. तेव्हां मी नाराज आहे असे समजण्यास कारण नाही. माझे पत्र तुम्हाला अंतर्मुख होण्याला मदत करो अेवढेच.

गोव्याची सेवा करू अिच्छिणाऱ्या लोकांमध्ये कार्यापुरता आणि सलोख्याच्या वातावरणा पुरता जरी अेकोपा अुत्तम झाला तर पुष्कळ काम झाले. तात्विक मतभेद आणि स्वभावभेद सांभाळून घेतले पाहिजेत. अप्रामाणिक लोकांची झळ कामास लागू नये अेवढी

काळजी घेतलीच पाहिजे.

श्री. बाळासाहेब खेरांनी कोंकणी विषयी जाहीर अभिवचन कोठे दिले आहे का ? असल्यास मला कळवा. सोशियलिस्ट लोकांशी लाडांच्या मार्फत बोलणी करण्याची नीति अुत्तम आहे.

रवीन्द्र केळेकर लवकरच मुंबलीला येतील असे त्यांच्या पत्रावरून समजते.

मी मुंबलीला येव्हां येथू शकेन हें या ७-८ तारखेला ठरेल. त्या प्रमाणे वसंतरावांना कळवीन. मी ता. १२ पर्यंत येथेच असणार. १४ ला सर्व सेवा संघाच्या बैठकीसाठी वध्याला असणार. जयपुर काँग्रेसच्या वेळी प्रदर्शनांत गांधी संग्रहाचे दालन ठेवायचे आहे. त्यासाठी सर्व प्रकारची कामे करण्यास कुणी तरी हवा आहे. वसंतरावांशी विचारविनिमय करून कुणी मनुष्य सुचवू शकाल तर पहा.

श्री. लक्ष्मणराव सरदेसायी आणि गजानन देसायी मुंबलीला भेटतील अशी आशा करतो.

मला नाही वाटत की हिन्दुस्तान सरकारला गोव्याच्या बाबतीत सध्या हस्तक्षेप करता येतील. पंधरा पंधरा वर्षांच्या शिक्षा झाल्यामुळे आणि फौजेच्या वास्तव्यामुळे लोकांनी दबून जाऊ नये. सध्या कसलेच राजकारण करू नये. पण त्या अवर्जा लोकांमधील अकोपा वाढवावा. आणि संघटनात्मक कार्यक्रम जोराने चालवावेत. अधून पुरविण्यासाठी प्रथम तरी कोरी लाकडे हवीं असतात. गोव्यांतील लोकांत तेजस्विता असेल- पण सरकारी दडपशाही सहन करण्याची शक्ति नसेल- तर हजारों आणि लाखों लोकांनी गोवा सोडून ' हिजरत ' केली पाहिजे ही बापूजींची सूचनाच अत्यंत व्यवहार्य आहे. पंजाब आणि बंगालमधील लोक लाचारीने कां होईना, घरदार आणि असेट सोडून निघून आलेच की नाही ? जर गोव्याचे लोक प्रथम पासून योजना ठरवून व्यवस्थितपणे हिजरत करतील- अर्थात प्राथमिक तयारी अगदीच गुपचुप करावी लागेल- तर गोवे सरकारला नमविणे कठीण नाही. पण यासाठी हिन्दू-किरिस्तांव अकोपा अपरिहार्य आहे. पण आपल्या कार्यकर्त्यांना सगळ्याच गोष्टींची चर्चाच चर्चा करावयाची संवय आहे. कोणा बरहि विश्वास नाही. अकोपा आणि अकमुखी नेतृत्व असेल तर काम सहज पार पाडता येतील. वर्तमानपत्रांत हीत की फ्रेंच माहेच्या लोकांनी हिजरत करून गांव खाली केला आहे.

गोव्याचे लोक म्हणतात की त्यांना जुलूम असल्या झाला आहे. खरी गोष्ट अशी आहे की गोव्याच्या अधिकांश जनतेला कोणताच जुलूम असल्या वाटत नाही. असल्या जुलमाचा प्रतिकार किंवा अलाज केव्हाहि शक्य असतो. जे लोक जुलमी सरकारच्या राज्यांतून- जलत्या घरांतून बाहेर पडावे त्या प्रमाणे- हिजरत करण्यास तयार नाहीत त्यांना जुलूम असल्या झाला आहे असें कुणीहि समजणार नाही. जर योजनापूर्वक हिजरत करण्याचे ठरविले तर श्रीमंतांनी आणि गरीबांनीहि नडजवाहिर, धनधान्य वगैरे व कांही गुपचुप गोव्याबाहेर अनुकूल ठिकाणी पोहोचवावे. हिजरती लोकांच्या पोटापाण्याची किमान सोय करून ठेवावी. अितकें काम गुपचुप झाल्या.

नंतर हिजरतीचे वातावरण अुत्पन्न करावे आणि अेकदम सर्व दिशांनी बाहेर पडावे. बायकां मुलांची रवानगी अगोदर केल्यास अुत्तमच. बाहेर आल्याबरोबर गोव्याला जाणारा पैसा बंद करावा. अधिकांश प्रजेने हिजरत केल्यानंतर हिन्दुस्तान सरकार कडून गोव्याचा आर्थिक कोंडमारा सहज करता येतील.

अितकें करूनहि गोवेकरांना आर्थिक नुकसान बरेच सोसावे लागेल. त्याची तयारी नसल्यास स्वातंत्र्याची वल्गना करू नये. स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर हळू हळू सर्व कांहीं भरपायी होऊ शकते.

माझे हें पत्र वसंतरावांना पाठवून द्या. पण या सर्व योजनेची वाच्यता झाल्यास स्वकीयाना जागे करण्यापूर्वी शत्रूला जागे करण्यासारखे होतील. आपल्या लोकांच्या पोटांत कांहींच रहात नाही. आणि गोवेकर तर या बाबतीत प्रख्यात आहेतच. तयारी वांचून दडपशाही ओढवून घेतिलच. आतां हिजरतीची वाच्यता करून जर सरकार कडून कोंडमारा करून घेतिल तर...

सोशियलिस्ट लोकांत युद्धनीतीची कला असती तर सरदारनी त्यांची अखंड टर अुडविलीच नसती.

पूर्वतयारी वांचून तोंड द्यावयाचे आनी परास्त होऊन गांधी-मार्गाला दोष द्यावयाचा आणि शेवटी आपापसांत अुकाळचा पाकाळचा काढत बसावयाचे हा स्वभाव आपण कमावला आहेच.

या पत्रांतील विचारसरणी तुम्हाला पटत असेल तर योजना गुप्त ठेवून लोकहृदय तयार करणारी तेजस्वी गीते तयार करू शकाल का ?

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

वर्धा

१०-११-४८

' मोहन व्हादशी '

प्रिय कवि,

' जीवन त्यांना कळलें हो ' ही तुमची कविता आज गांधी जयंतीच्या- किंवा मोहनदादशीच्या- दिवशी सकाळी पुन्हा वाचली. कविता सुंदर आहे, अर्थधन आणि श्रवणरुचिर तर आहेच पण विवेचकाना कांही तरी शोधून काढलेच पाहिजे.

सगळी कविता सोप्या मराठी शब्दांची आहे. बोजड संस्कृत शब्द कवितेत नाहीत त्यामुळे ' पिक्या फळापरी ' यांतील ' पिक्या ' शब्दा विषयी तक्रार करता येत नाही. तरीही मला वाटते की हा शब्द कवितेत नीटसा मिसळत नाही. मला तर पिक्या डोळ्यांचीच आठवण झाली. ' पक्क फळापरी ' म्हटल्याने बोजडपणा येतील असे वाटत नाही.

तिसऱ्या ओळीत जीवन आणि स्नेह हे दोन शब्द जवळजवळ आले आहेत. ' जीवन ' म्हणजे पाणी आणि ' स्नेह ' म्हणजे तेल. बंगाली भाषेत म्हण आहे की ' तेल आणि जल मिसळत नाहीत. ' वराचराचे जीवन बनावयाचे आणि पाजळावयाचे आहे म्हणून तेल बनावयाचे किंवा तेल सारखे बनावयाचे ही कशामतच आहे. जीव-

नाच्या जागी हद्दगत घातलें असतें तर अनुप्रासहि साधला असता.

सर्व रस अेकत्र आल्यावर त्यांत सागराचें गांभीर्य आणि अखंड चंचल स्वर्य आलेच पाहिजे. पण मिधु म्हटल्या बरोबर सैन्धवाचा खारटपणा ध्यानांत येतो. बचाव म्हणून सांगतां येतील कीं गूजराती मध्ये मिठाला सब-रस म्हणतात. आणि हिन्दीत रामरस म्हणतात. तेव्हां मिधु मध्ये सर्व रसहि आहे! रामहि आहे. (चि. सरोज म्हणते कीं अेखाद्या मुलीचें नांव मिधु ठेवतात तेव्हां तिची मिठासच ध्यानांत येते. माझी ना नाही. तरीहि सरोजचें म्हणणे आहे कीं माझी ही टीका बरोबर नाही. मिठास शब्द मी घातला आहे. सरोजने गोडी शब्द वापरला होता.)

‘पुण्य जयांच्या अंजवाडाने फुललें अन् परिमळलें हो’ ही ओळ आणि त्या नंतरची ‘आत्मदळाने नक्षत्रांचें वैभव ज्यांनी तेळिलें हो’ या दोन ओळी नितांत सुंदर, रुचिर आणि मनोहर आहेत. चांगल्या प्रकाशा वाचून फुलें फुलतहि नाहीत आणि सुगंधहि देत नाहीत. विलायतेंतल्या फुलांत आपल्या अिकडच्या फुलां अितका सुगंध नसतो. त्यांना तितके अुन्हच मिळत नाही.

दुसऱ्या ओळींत तुम्ही मराठीतील प्रख्यात ओळीचें अपजीवन करून बहार केली आहे. ‘रुक्मिणीने अेका तुलसीदलाने गिरिधर प्रभु तुळिला’ या पंक्तीचें स्मरण होअून तुमच्या ओळीचें वैभव वाढतेंच. आधुनिक ज्योतिषशास्त्राने अनंत कोटी ब्रह्मांडाच्या विस्ताराचें आकलन अितकें कांही वाढवलें आहे कीं त्याचें स्मरण होअून आत्मदलांचें भूमात्व अधिकच पटतें.

छांदोग्य उपनिषदांत सर्व विभूतींचा विचार करीत करीत

ऋषि तारकांकित अनंत आकाशापर्यंत जातात आणि मगच त्यांना ब्रह्माची पुमट कल्पना मांडल्याचा संतोष आणि कैफ येतो. असें हें बहूतम परब्रह्म आणि अंतरतम आत्माराम अेकच आहेत याची जेव्हां प्रचीति होते तेव्हांच ध्यानवीर समृद्ध शान्तीचा अधिकारी होतो. जर्मन तत्त्वज्ञ कान्टने म्हटलें नव्हतें का कीं दोन गोष्टींनी मी चकित आणि अवाक् होतों- the starry heavens above and the moral law within ?

जेवटच्या ओळींत प्रथम ‘घरीच’ वापरून पण ‘अुरी’ च म्हटलें आहे, विश्वांत ब्रह्म शोधतां शोधतां यशोदेप्रमाणे तें घरीच सांपडलें आणि त्याहून अधिक बारकांनी ध्यान केल्यानंतर अुरीच सांपडलें हें खरे आहे. पण अेखादा cynic म्हणावयाचा कीं प्रथम प्रथम घरी सांपडलें होतें पण तेथें तें लवकरच सोडल्यामुळें अुरीच शोधावें लागलें.

गांधी जयंतीच्या दिवशीं गंभीरपणाने विचार करावयास पाहिजे होता. पण कोण जाणें, सकाळींच थोडीशी टवाळी सुचली आणि ती तुमच्या कवितेवर वापरली. मधला यथार्थ गंभीरपणा गांधी जयंतीला आणि तुमच्या कवितेला साजेसा आहे. म्हणूनच हें पत्र तुमचेकडे पाठवीत आहे.

अुत्तरादाखल रे. टिळकांची ‘कवीची विनवणी’ माझेकडे पाठवूं नका.

काकाचा सप्रेम बंदेमातरम्

तुमची कविता मला फारच आवडली.

सरोज

वेळुस्कारांच्यो दोन कविता

१

सूर्य सेंवराची वार
तुमच्या काळजांत रुजूं
आनी काळखांची धना
तुमचीं सांवांरांत झुजूं

काळखाच्या धनाची गा
झडून वचूं काळमाण
तातू फुलारून फळूं
नव्या पावित्र्याचे प्राण

तुमच्या प्राणांत परमळूं
सूर्य सुरडावराची वार
आंकरे आंकरेन बळूं
तिच्या सुगुव्याचो भार

रायबरेली

३-५-८९

२

नाकां तुकां खास भास
आनी नाकां खास भेस
मनाक तुज्या पडल्या
तांची लंगडावणी वेस

खास भुसाखातीर तुवें
करचें न्हंय रे दूक
अग्नी जावन मांदार करूं
तुकां तुजी भूक

जे भुकेत अग्नी ताका
रूच मानवना
अखंड विश्वजीण ताका
खंड मानवना

देखून म्हज्या अिश्टा तुकां
लागचो न्हंय रे देश
वयचे झडून मनचे तुज्या
सगळे परदेश

पांवल तुजें जांवची भूंय
आनीक नदर अंतराळ
मनां-वनां कोबरेव रे
महाकार काळ

कोणेय नदर आसलेल्यान
चोंवचो तुका धांकून दोळ
कानावीण पडचें कानार
उतर चैतन्य सुवाळे

- रमेश भगवंत वेळुस्कार

रायबरेली

९-५-८९

“ जाग ”

म्हयन्या-नेमाळचाक बरें चिंतून

ऐक
बरें मागपी
(Well Wisher).

पणजी-गोंय

४०३ ००१

साहित्य-निर्याळ

जागाचीं दोन पुस्तकां :
मनू आनी वसवसो पेहोम

मनू

हें पुंडलीक नायकालें एक आगळेच तरेचें पुस्तक. ह्या लेखकान तशें पळेल्यार कोंकणी साहित्यांत तरेकवार प्रयोग केल्यात. तांची काणी, नवलकाणी तशेंच तांचे माचयेर हाडपाखातीर बरयल्ले खेळ हातूंत तांणी आपणालें खाशेलेपण दाखयलांच. तेच भशेन बरपाचो त्रिशय आनी तंत्र हांतुंतय तांचें नीजपण रोखडेंच दोळ्यांत भरता. तांची बांबर ही नवलिका घेव्या. कांयजाणाच्या मत्तान तांतूंतलो विशय पोजडो, संस्कारक्षम समाजाक फाव ते तरेचो, वाचनीय न्हय; पूण म्हज्या सारक्या जायत्या जाणांच्या मत्तान 'बांबर' सारकी वस्तुस्थितीदर्शक नवलिका दुसरी तरी ना. तातूंतलीं पात्रां जितलीं जितलीं तट्टीत तितलेंच तांचेमदीं आशिल्ल्या भावनांचें वास्तव दर्शन घडोवपाच्या कामांत लेखकान आपणायल्लें कसब हाची तोखणाय करता तितली थोडी म्हणूंक फाव. लेखकान आपणाल्या खेळांनीं जाल्यार जीं तंत्रां उपकरायल्यांत तांतूंत तो पूर्णतायेन यसस्वी जाल्लो आसा. अशे भशेन कोंकणी ललीत साहित्याच्या मळार पुंडलीक नायकाचो दबाजो कितें उणे कर्तुत्व-दशेचो न्हय.

ह्याच लेखकाचें 'मनू' हें निकतेच वयार येवपी म्हळ्यार Adolescents जांकां आमी म्हणटां ते 'किशोर' पिरायेच्या वाचप्यांखातीर बरयल्लें खाशेलें पुस्तक. अशे तरेचीं पुस्तकां मराठी साहित्यांत खुबूच आसात. एका काळार ना. धों. ताम्हणकर ह्या मराठी लेखकान ह्या वयाच्या भुरग्यांखातीर बरींच पुस्तकां बरयल्लीं आनी तीं त्या काळार गाजिल्लींय बी. तांचो 'गोट्या' आयज आमी टी. व्ही. चेर खूब आवडीन आनी लक्ष्नुबायेन पळेतां. तोच सांचो घेवन पुंडलीक नायकान 'मनू' बरयलां अशें वयलेवयर पळेल्यार दिसता. पूण तें तितलेंच खरें न्हय. तशी तुळा करप समाजाचें ना. मनू तो मनू आनी गोट्या तो गोट्या. गोट्या बरोवपा फाटल्यान जे उद्देश्य दिसतात ते मनूंत दिसनात. गोट्यांत विचारांचो संघर्श दिसता. वेव्हार आनी तात्वीक जीण हातूंत जी तफावत आसता ताचें दर्शन घडटा. 'मनू' सारकोच गांवगिरो 'बॅकग्रावंड'

गोट्यांत आसा. आनी गोट्यावरी मनूय जायत्या प्रसंगांचेर तोड काडपाचो यत्न करता. पूण अशें आसुनय दोगांय मदलो फरक पळोवपाचें थारायलें जाल्यार अशें दिसतलें की 'मनू' ही नवलिका पुराय ग्रामीण जिणेचेर आधारिल्ली आसा. तांतूंत जण एक प्रसंग गरीबदुबळ्या कुटुंबांतल्या मनशाचे जिणेंतलो आसा. आनी तो वायटच आसा. ह्या वायटाचेर उपाय काडून कितेंय तरी आपले भोंवतणच्या समाजाचें बरें करचें ह्या हावेसान मनू तळमळटा. जीव ओतून काम करता. आनी हांगा एक खुबूच म्हत्वाची गजाल म्हळ्यार जी उपाय यवजण मनू करूंक पळेता ती आसता शास्त्रीय दृष्टिकोनांतल्यान केल्ली. आनी हेंच त्या पुस्तकाचें खरें यश मानूंक जाय. मनू आसता धावेच्या वर्गांत थंय तो विज्ञान हो विशय शिकता. तेच भशेन हेर विशयांतलें ज्ञान ताका एकासारकें धोंसत आसता. हें ज्ञान फकत यादीत दवरपाखातीर न्हय जाल्यार प्रत्यक्ष जिणेंत ताचो वापर करप हेंच तें मेळोवपा फाटलो खरो हेत आसता. देखून मनू विज्ञानाचे सिद्धांत प्रत्यक्ष जिणेंत लागू करपाचो यत्न करता. पतेंलाच्या दोंगराचें गुपोत सारक्या प्रसंगाचेर तो जातीन ह्या विज्ञानाचो आदार घेता आनी हेरांचें अज्ञान पयस करपांत सफळ जाता. गांवगिरी जीण म्हळ्यार अंधश्रद्धा, देवचार, भुताखेत आनी नखलामी हांणी भरिल्ली. तें सगळें खरें न्हय. भूतबादा बी कांयच ना. जें कितें घडटा तें कितेंय तरी कारण जावन घडटा-निमित्त जावन न्हय ही शिकवण ह्या सुपुल्या पुस्तकांत चांटे पावला मेळटा.

ह्या पुस्तकांत अशे भशेन सात प्रसंग दाखयल्यात. एका परस एक म्हत्वाचे. ग्रामीण लोकांची जीण पिळून काडपी आनी तांचेर उपाय करपाक आपणाल्या सांगात्या वांगडा जावं एकलोच धडपडपी मनू हे उपाय खण्यांनीच शाणेपणान केल्ले आसतात, ह्या समाजीक वायटांची कारणां मनूक वेस बरीं गवसल्लीं आसतात. तांचेर ताणें केल्ली वखदां दिस्तादिस्त लागू पडटात आनी निमाणे सगळ्यांचें बरेंच जावंक पावता.

मनू ह्यो ज्यो गजाली करता त्यो वाचकांक खबर आसतात. पूण पुस्तकांतल्या म्हत्वाच्या पात्रांक खबर नासतात तांचो उलगडो निमाणे जाता. आठवी घटना ही एक खोशयेची घटना दाखयल्या. गांवांत मनूचो भौमान जाता. गांवचे सरपंच आनी हेर गांवकार

हो दबाजो घडोवन हाडटात आनी दुबांत साकर म्हळ्यार त्याच दिसा एस. एस. सी चो निकाल जाता. आनी मनु गोंयांत पयल्या नंवराक पास जाल्ल्याची खबर थंयच तो समारंभ चल्ता आपतना कळून येता. मागीर घे-खोशयेचें पेंव फुट्टा आनी थंयच नवलिका सोंपता.

पुंडलीक नायक खासा ग्रामीण वाठारांतलो लेखक. तेन्ना ग्रामीण पार्श्वभुंयेचेर बरयल्ल्या तांच्या हेर साहित्यावरी मनूतय ही ग्रामीण विशिष्टताय दिसून येता. देखीक हातूंत उपकारायल्ली ग्रामीण उतरावळ अशी कितली तरी उतरां मेळटलीं की तीं शारी वाठारांतल्या लोकांक नवीच दिसतलीं. कोंकणीतली उतरावळ वाडपाक मनु सारकें पुस्तक भोवच उपकार पडपासारकें आसा.

हें पुस्तक 'जाग प्रकाशन' हे संस्थेन उजवाडायलां. तें खुबच देखणे जालां हातूंत दुबाव ना. छापणावळय बेस बरी जाल्या. हातुंतली चित्रांय सभावीक आसात. गांवांतली मनशां कांय थोड्या गजालींत वेगळीं दिसतात. तें वेगळेपण दाखोवपाचें काम चोखतरेन चित्रिकान केल्लें आसा. देखीक तातोवैज पुस्तक आसा ८६ पानांचें आनी ताचें मोल आसा रूपये १५/-

वसवसो पेहोम

लेव् तॉलस्तॉय ह्या रशियन भाशेंत बरोवपी लेखकाची ही एक काणी. तॉलस्तॉयच्या पुराय साहित्यांत बोझ केल्लो आसता आनी हेंच तांच्या साहित्याचें आगळेपण संवसारान मान्य केल्लें आसा. पेहोम हो जीव तोडून काम करपी एक शेतकामती. कामा बगर ताका दुसरें कांयच सुचना. हें काम करतलो जाल्यार ताका भूंय नाका? ही भूंय कसून अन्न पिकोवप हें ताचें काम. ह्या पेहोमाक एक दीस भेटटा एक वाटे वाटसरू आनी ताचे मदीं आशिल्लो भूंयेचो वसवस वाडोवपाचें काम तो बेस बरें करता. (हो वाटसरू खासा देंवचार आसता अशें पयल्याच प्रकरणांत सुचयलां) भूंये विणिचो पेहोमाचो वसवस इतलो पराकोटीक पावता की तो ताचे कडेन आशिल्ले भूंयेन समादानी जायना. जितली अदीक मेळत तितलो तो अदीक सुखा जावंक पावतलो अशें ताका मनापासून दिसता. निमाणें ताका खूब पयस आशिल्ल्या बास्कर नांवाच्या लोकांच्या राज्यांत खूबच सवाय भूंय मेळटा म्हणपाचें कळटा आनी तो आपल्या मानायावांगडा थंय वता 'अखेरेक तागेल्या वसवसाक लागून तो खूब जमीन मेळोवंक पावता पूण फुट्टा ती हाताक लागता तेन्ना थंयच तो मरून पडटा आनी निमाणें अशें दाखोवन दिलां की मनशाक खरी गरज आसता ती तागेलें मडें पुरपाखातीर मारता त्या फोणाक लागता तितलेच भूंयेची.

तॉलस्तॉयान आपणाल्या गांवांत कुळवाड्यांच्या भुरग्यांखातीर एक शाळा काडली. खासा आपूण ते शाळेंत शिष्यतालो. तेन्ना तो भुरग्यांक काणयोय सांगतालो. तांतल्यो कांय काणयो 'तेवीस काणयो' ह्या नांवान इंग्लीशीत उजवाडा आयल्यात. तांतली ही एक काणी.

संवसारांच्या कथा साहित्यांत खूब गाजिल्ली ही एक कथा.

हिचो अणकार गोडवाय केळेकार हिणें केला. तो इतलो बरो जाल्लो आसा की भुरग्यांक हें पुस्तक समजुपाक इत्लीय कसालत घेवंची पडची ना. भाशा सामकी सुबोध अशी आसा. पुस्तकांत भितर कांय चित्रां घाल्यांत. पुणून आनीकय घाल्लीं जाल्यार अदीक बरें जातलें आसलें. मुख-चित्र जाल्यार खुबच अर्थपूर्ण आसा. चित्रिकान खासा तरेन येवजून हें चित्र काडलां अशें म्हळेबगर रावं नज.

हें पुस्तक उजवाडायलां 'जाग प्रकाशन' हें संस्थेन. बत्तीस पानांच्या ह्या पुस्तकाचें मोल आसा आठ रूपये.

मरणामृत

पावस निवळटकीर

सुकिल्ल्या चकचकीत नळ्यांचेर

दमटल्लें वत पातळील्लें आसतना;

त्या नळ्यावयल्यान अचकीत अंक पचवोचार दिवड
सळसळत वच्चो

तशी तुजी याद... मरणां !

हांव तुका कसो विसरूं ?

म्हजीं भुर्गेपणा म्हजीं नाडींगपणां

पैसल्यान पळोन;

तुजें मुमुखेंच हांसप...

आनी उड्णां मारीत.. फुकोसवाय झेत मारीत

तूं नाच अशें समजून

तुजेच दिकेन चल्लेलो हो म्हजो विनोदी प्रवास...

म्हाका तुजी याद येता

म्हाका तुजो वास येता- म्हज्या श्वासांत... मरणां !

म्हज्या मुस्कटार तूं अशींच थापटां अडयत राव.

शिमिटाच्या झाडांपेडार नाची करतल्या

ह्या शापोतेर माकडाक तूं हिणयत राव

म्हणजे तुजी याद सदांच म्हज्या काळजांत अुरतली...

पुण अशें भेष्टावन म्हाका खळावं नाका;

हांव आसासर म्हजीं पिशेपणा चल्ूं दी ..

पाया पड्टा- म्हाका शाणो जावपाचो ना

आमकां कोणाकूच शाणे जावपाचें ना...

अव दां शाणो जाल्यार

म्हाका पिसो जावन भोवचो पडटलो...

इतलेच अपकार कर;

तुकां सदांच जगोवपाचें म्हजेर पावलें... मरणां !

- सुदेश शारद सोटलीकार

जाग प्रकाशनान उजवाडायल्लीं पुस्तकां

कथा		कविता	
१. प्रसादाफूल	: सं. अ. ना. म्हांबरो	२४. वास्कोयन	: प्रकाश पाडगांवकार
२. गांधन	: दामोदर मावजो	२५. सांवार	: नागेश करमली
३. आशाढ पांवळी	: चंद्रकांत केणी	२६. पिसोळीं	: मनोहरराय सरदेसाय
४. ओली सांज	:	२७. बनवड	: गजानन रायकर
		२८. सोंश्याचे कान	: चा. फा. दकोस्ता
		भुरग्यां साहित्य	
५. तुळशी	: रवीन्द्र केळेकार	२९. राजाराणी	: रवीन्द्र केळेकार
६. सूड	: दामोदर मावजो	३०. भांगराची कुराड	: मनोहरराय सरदेसाय
७. मोनी व्यथा	: रमेश वेळुस्कार	३१. बामण आनी अभिसार	: बा. भ. बोरकार
८. बांबर	: पुंडलीक नायक	३२. पापडां-कवळचो	: लक्ष्मणराव सरदेसाय
९. काशिनाथ	: चंद्रकांत केणी	३३. रामग्याली वागाभोंवडी	: लक्ष्मणराव सरदेसाय
नवलकथा		३४. गांठलें	: विजयाबाय सरमळकार
१०. अच्छेव	: पुंडलीक नायक	३५. मदलो पूत	: शांताराम हेदो
११. कार्मेलीन	: दामोदर मावजो	३६. कुंडेकुस्कर	: शाम वेरेंकार
नाटकां		३७. वसवसो पेहोम	: गोदुबाय केळेकार
१२. संशयकल्लोळ	: बा. भ. बोरकार	३८. मनु	: पुंडलीक नायक
१३. सालोमे	: पांडुरंग भांगो	तरेकवार साहित्य	
१४. लालाबाला	: रवीन्द्र केळेकार	३९. पैगंबर (तत्वज्ञान)	: बा. भ. बोरकार
१५. खण खण माती	: पुंडलीक नायक	४०. वासवदत्ता	: बा. भ. बोरकार
१६. यात्रीक	: शांताराम हेदो	(गीतनाट्य)	
१७. सुरींग	: पुंडलीक नायक	४१. भजगोविंदम्-एक	: रवीन्द्र केळेकार
एक-आंकी		मनन	
१८. मुक्ती	: रवीन्द्र केळेकार	४२. ब्रह्मांडांतलें ताडव	: रवीन्द्र केळेकार
१९. स्मगलर	: मनोहरराय सरदेसाय	(नक्षत्रविद्या)	
२०. तीन एके तीन	: रवीन्द्र केळेकार	४३. कथाशिल्प (समिक्षा)	: लक्ष्मणराव सरदेसाय
भोंवडी		४४. बापू (गांधी कथा)	: शांताराम हेदो
२१. हिमालयांत	: रवीन्द्र केळेकार	४५. आबे फारीय (जीण)	: पांडुरंग वर्दे
निबंद		फुडलीं उजवाडावपां	
२२. उजवाडाचे सूर	: रवीन्द्र केळेकार	४६. चित्तरंगी	: दामोदर मावजो
२३. गोंयची अस्मिताय	: अ. ना. म्हांबरो	४७. तरंगां	: महाबळेश्वर सैल
		४८. कण्ठमणी	: बा. भ. बोरकार
		४९. इल्लें शीं इल्लो उजो	: शीला कोळंबकार
		५०. इसापकाणयो	: महाबळेश्वर सरदेसाय

घरा घरांत देवारो आसता तशी कोंकणी पुस्तकांची एक कोठीय आसूंक जाय.